

Merja Jutila Roon

Miten edustuksellinen
demokratia saadaan
toimimaan nykyajassa

KENEN

DEMO-

KRATIA?

MERJA JUTILA ROON
KENEN DEMOKRATIA?

Merja Jutila Roon

Kenen demokratia?

MITEN EDUSTUKSELLINEN DEMOKRATIA
SAADAAN TOIMIMAAN NYKYAJASSA

KALEVI SORSA -SÄÄTIÖ 2016

© MERJA JUTILA ROON JA KALEVI SORSA -SÄÄTIÖ RS

KANSI: TOM BACKSTRÖM, TAITTO: FREDRIK BÄCK

PAINO: ECOPRINT, VIRO 2016

ISBN 978-952-5689-66-2 (NID.)

ISBN 978-952-5689-67-9 (PDF)

Sisällys

Esipuhe	6
Johdanto	8
Osallistuminen epätasaistuu ja vaikutusvalta kaventuu	11
Äänestysaktiivisuuden heikkeneminen	12
Osallistumisen ja tiedon polarisaatio	14
Pettymys, epäluottamus ja populismi	17
Demokraattisen päätösvallan heikkeneminen	20
Puoluejäsenistä liikkuviksi äänestäjiksi	22
Puolueiden suhde kannattajiinsa tulevaisuudessa	26
Monipuoliset tavat osallistua	28
Individualismi ja projektivetoisuus	29
Eri demokratian mallien soveltuvuus ratkaisuksi	31
Demokraattiset innovaatiot	33
Uudet informaatio- ja viestintäkanavat ja yhteiskunnallinen osallistuminen	35
Sukupolvierot	38
Keinoja osallistumisen ja edustuksellisuuden vahvistamiseksi	42
Äänestysiän alentaminen	44
Demokratiakasvatus ja yhteiskunnallinen opetus	46
Puoluetoiminnan uudistaminen:	50
<i>Järjestörakenteet</i>	50
<i>Monipuoliset jäsenyydet</i>	52
<i>Jäsen- ja kannattajavaalit</i>	54
<i>Uusia toimintatapoja</i>	58
Muutos on tahdon asia	60
Lähteet	61

MUUTIN TAKAISIN Suomeen reilut kolme vuotta sitten ja tulini demokratiatutkijaksi Kalevi Sorsa -säätioon. Alusta asti minua on suomalaisessa keskustelussa ihmetyttänyt kaksi asiaa. Ensimmäinen oli se, miten huonosti ajattelempa asioiden olevan täällä, sellaistenkin asioiden, joissa Suomi kansainvälisten vertailujen mukaan on maailman parhaimmista. Olin oppinut ulkoapäin olemaan maastamme ylpeä. Monessakaan paikassa asiat eivät ole paremmin kuin meillä, ja ainakin New Yorkissa Suomea kadehditaan ja pidetään yhtenä maailman mallimaista. Tästä esimerkkinä demokratia. Parannettavaakin silti olisi. Vaikka demokratian muodolliset rakenteet ovat meillä hyvällä mallilla, kansalaisten osallistuminen on paljon heikompi kuin verrokkimaissa. Erityisen huolestuttavaa on se, miten valtavasti ihmisten tausta vaikuttaa heidän osallistumiseensa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

Toinen minut yllättänyt asia oli demokrationpolitiikan seminaareissa ja keskusteluissa vallitseva innostus uusiin osallistumistapoihin – osallistuvaan budjetointiin, lähidemokratian hankkeisiin ja erilaisiin kansalaisten kuulemistapoihin. Osallistumistapojen lisääminen ja monipuolistaminen ovat toki kannatettavia asioita. Innostus ei kuitenkaan tunnu olevan suhteessa keskivertokansalaisen osallistumismahdollisuuksiin eikä -resurssihin. Osallistumattomuuden ongelmaankaan uusien, korvaavien osallistumiskanavien luominen ei vastaa, sillä niitä eivät hyödynnä ne, jotka jättävät kokonaan äänestämättä.

Samaan aikaan julkisuudessa esitetään innokkaita puheenvuoroja edustuksellisen demokratian rakenteiden purkamisen puolesta. Ajatuksena on, että kaikki voisivat osallistua haluamiinsa asioihin suoraan omien verkostojensa kautta. Tällöin oletetaan, että ihmisillä on yhdenvertaiset resurssit – aikaa, tiedot, taidot ja kontaktit. Nämä uudistajat ovat ajattelemattaan luomassa yhteiskuntaa, jossa vahvimmat vaikuttavat yhteisiin asioihin entistä enemmän.

Näistä lähtökohdista näkisin, että ratkaisun täytyy olla edustuksellisen demokratian vahvistamisessa sen sijaan, että vahvistetaan vain

osallistumista uusien kanavien kautta. Toteutuvaa demokratiaa tulee parantaa pureutumalla osallistumattomuuden syihin. Pidetään huolta, että kaikilla on tarvittavat tiedot ja kansalaistaidot sekä selkeytetään ja suoraviivaistetaan rakenteita, joita ihmiset pitävät hankalina. Tavoitteena olisi, että entistä useammat kansalaiset kokisivat osallistumisen mielekkääksi.

Raportin alussa pyrin antamaan tilannekuvan suomalaisen demokratian tilasta. Toisessa luvussa keskityn muutoksiin kansalaisten osallistumispreferensseissä ja -tavoissa. Viimeisessä luvussa esitän muualla hyväksi koettuja keinoja saada useampia ihmisiä mukaan perinteiseen päätöksentekoon.

Raportti julkaistaan osana Kalevi Sorsa -säätiön tutkimushanketta Demokratia muutoksessa. Hanketta on rahoittanut Palkansaajasäätiö, jota haluamme kiittää tästä tuesta.

Helsingissä 28.10.2016

Merja Jutila Roon

Johdanto

YHTEISKUNNALLISTA OSALLISTUMISTA käsittelevä kirjallisuus jakautuu kahteen päälinjaan: pessimistisiin käsityksiin edustuksellisen demokratian tilasta (äänestysaktiivisuus laskee eikä puoluejäsenyys kiinnosta) sekä optimistisiin näkemyksiin, joiden mukaan demokraattisten innovaatioiden tai uusien osallistumistapojen on mahdollista joko paikata tämän päivän edustuksellisen demokratian puutteita¹ tai muokata koko järjestelmä uudennlaiseksi.²

Peter Mair moitti vuonna 2013 ilmestyneessä kirjassaan *Ruling the Void*, että demokratiaa koskevat uudistukset ovat epäonnistuneet, sillä uudistusten suunnittelijat ovat tavallaan lähtökohtaisesti jo luovuttaneet. He pyrkivät harvoin kehittämään uudistuksia, joiden tavoitteena olisi edustuksellisuuden vahvistaminen. Sen sijaan demokratiaa pyritään Mairin mukaan sopeuttamaan heikenneeseen osallistumiseen, jolloin uudistukset ovat keskittyneet monipuolistamaan pienten ja äänekkäiden ihmisryhmien osallistumistapoja ja vahvistamaan heidän vaikutusmahdollisuuksiaan.³

Poliittista osallistumista tutkittaessa on toisaalta liian helposti arvioitu ihmisten osallistumisaktiivisuutta perinteisissä kategorioissa sen sijaan, että tutkittaisiin miten ja miksi osallistumistavat ja käsitykset kansalaisuudesta ovat muuttuneet.⁴ Länsimaiset demokratiat kuitenkin ovat edelleen edustuksellisia demokratioita, joten uudistusten tulisi päivittää demokratiaa niin, että se 1) vastaa kansalaisten osallistumistarpeisiin, 2) saa mahdollisimman monet osallistumaan ottaen huomioon,

1 Ilvessalo & Jaakkola 2011. Häyhtiö 2010.

2 Aitamurto ym. 2011. Apunen ym. 2016.

3 Mair 2013, 8–9.

4 Dalton 2008, 77.

että osallistumista on turha tavoitella, jos sillä ei ole käytännössä vaikutusta päätöksiin.

Edustuksellinen demokratia on edelleen tehokkain tapa päättää yhteisistä asioista ja suurista linjoista jäsenmäärältään suurissa yhteisöissä. Edustuksellisessa demokratiassa äänestäjät valitsevat itselleen edustajat, jotka kansalaisten valtuuttamina tekevät päätökset yhdessä muiden edustajien kanssa. Ongelmana on, että osallistuminen ja osallistumattomuus ovat jakautuneet epätasaisesti eri sosioekonomisten ryhmien kesken. Suomessakin edustuksellisen järjestelmän tarjoamia vaikutuskanavia hyödyntävät eniten politiikasta paljon tietävät, korkeasti koulutetut ja hyvätuloiset (tästä lisää julkaisun ensimmäisessä luvussa). Siten poliittiset ratkaisutkin edustavat enemmän näiden ryhmien tahtoa, mikä vahvistaa heikosti osallistuvien käsitystä siitä, että järjestelmä ei ole heitä tai heidän tarpeitaan varten. Ongelma ei poistu monipuolistamalla osallistumistapoja ja vaikutuskanavia, sillä myös niitä hyödyntävät ahkerimmin politiikasta paljon tietävät, korkeasti koulutetut ja hyväpalkkaiset. Kun demokratiaa pyritään vahvistamaan, huomion tulisi olla siihen osallistumattomien aktivoinnissa. Vain siten on mahdollista korjata osallistumisen väärentymää.

Tämän julkaisun tavoitteena on osallistumisaktiivisuuden vahvistaminen ja huomion kohteena erityisesti ne, joiden osallistuminen nyt on heikkoa. Äänestyskopissa kansalaiset ovat vaikuttajina tasa-arvoisempia kuin missään muualla, ja sen vuoksi lähtökohtana tulee olla juuri edustuksellisen demokratian vahvistaminen laajemman osallistumisen kautta. Ja koska sosioekonomiset taustat ja huono-osaisuus näkyvät eroina yhteiskunnallisessa osallistumisessa, yhdenvertaisuutta edistävää yhteiskuntapolitiikkaa ei tulisi myöskään unohtaa.

Edustuksellista demokratiaa on viime vuosina pyritty Suomessa vahvistamaan vaaliipiiri uudistuksella, lisäämällä äänestystapoja ja -paikkoja, selkeyttämällä vaalisykliä ja panostamalla vaalitiedotukseen.⁵ Ongelma on, että nämä uudistukset eivät laajenna oikeuksia eivätkä lisää vaikuttavuutta⁶ tai kansalaisten kokemusta siitä, että heidän osallistumisellaan on väliä. Uudistusten oletuksena on, että äänestämättömyys

5 Esim. OM: Avoin ja yhdenvertainen osallistuminen, Selvityksiä ja ohjeita 14/2012. 9.

6 Poikkeuksena vaaliipiiri uudistus, mutta sen vaikutukset eivät vielä aukea selkeästi.

10 johtuu pelkästä viitseliäisyyden puutteesta, ja äänestämisen helpottaminen tai vaaleista tiedottaminen voisi siten saada aikaan muutoksen. Kirjan kolmannessa luvussa esitetään tapoja kiinnittää heikosti osallistuvia ryhmiä edustuksellisen demokratian päätöksentekojärjestelmiin: äänestysiän laskemista vaaleissa sekä jäsenäänestyksiä puolueiden sisäisissä valinnoissa kuten puheenjohtajavaaleissa. Edellinen saavuttaisi nuoret, kun he ovat vielä koululaitoksen tavoitettavissa ja asuvat kotikunnissaan. Tämä vaatisi tukitoimia, kuten lisäresursseja oppilaitosten demokratiakasvatukseen. Jälkimmäinen kannustaisi useampia osallistumaan ja vaikuttamaan puolueiden toimintaan ja painotuksiin.

Osallistuminen epätasaistuu ja vaikutusvalta kaventuu

EDUSTUKSELLISEN DEMOKRATIAN järjestelmä luotiin hyvin erilaisissa oloissa kuin missä nyt elämme. Bernard Manin (1997) kuvaa edustuksellisen demokratian kehitystä varhaisesta parlamentaarisesta demokratiasta puoluedemokratiaan ja sitten yleisdemokratiaksi. Varhainen parlamentarismi nojasi hierarkiaan, sen edustajat olivat paikallisia korkea-arvoisia henkilöitä, ja parlamentti oli puolueiden lähes ainoa toimintakenttä. Puoluevetoisen demokratian ajalla pääosaan puolestaan nousivat vahvasti ideologiset puolueet. Puolueilla oli vahva järjestökenttä ja oma lehdistö. Edustuksellisuus oli luokkapohjaista ja puolueen kannattajien ja sen edustajien välillä oli vahva side.

Nykyisellä yleisdemokratian aikakaudella kansalaiset ovat ikään kuin yleisön asemassa. Kansalaisten ja poliittisen eliitin välinen etäisyys on kasvanut, median ja mielipidemittausten rooli korostunut ja poliittisten toimijoiden henkilökohtaiset ominaisuudet painottuneet sisällyksymysten sijaan.⁷ Päätöksentekijät eivät enää tavoita kansalaisia puolueiden, vaan median kautta.

Kansalaisten ja poliittisten päättäjien välinen suhde on heikentynyt, kun ei ole vahvoja luokkaidentiteettejä ja niihin liittyviä selkeitä intressejä, joita valitut voisivat edustaa.⁸ Henkilövalinnat ovat korostuneet, koska ratkaistavat asiat ovat monimutkaisia eikä poliitikoilla välttämättä ole niihin vaikutusvaltaa kuten ennen. Sen vuoksi vaaleissa keskustellaan enemmän tavoitteista kuin keinoista niiden saavuttamiseksi.⁹ Ja kun asiakysymyksiä koskevat linjaukset jäävät vaaleissa ratkaistamatta, kansalaiset haluavat ottaa kantaa ja vaikuttaa asioihin myös vaalien välillä.¹⁰

7 Forsberg & Raunio 2014, 12.

8 Paloheimo 2009, 47.

9 Scharpf 2000, 116.

10 Paloheimo 2009, 47.

Kansainvälisissä demokratiavertailuissa Suomi pärjää hyvin ja tyytyväisyys demokratiaan periaatteellisella tasolla on Suomessa vahvaa. Poliitiikka myös kiinnostaa kansalaisia 2010-luvulla enemmän kuin vuosituhannen alussa.¹¹ Silti puhutaan edustuksellisen demokratian kriisistä. Äänestysaktiivisuus ja tyytyväisyys demokratiaan toimivuuden käytännön tasolla ovat heikenneet. Maninin mukaan kyse voi kuitenkin olla enemmänkin tyytymättömyydestä nykyisellä tavalla järjestettyyn edustuksellisuuteen, ei niinkään edustuksellisen demokratian kriisistä itsessään.¹²

Äänestysaktiivisuuden heikkeneminen

Eduskuntavaalien äänestysaktiivisuus on kaksissa viime eduskuntavaaleissa (2015 ja 2011) ollut kotimaassa hieman yli 70 prosenttia.¹³ Aktiivisuudessa on tapahtunut pientä nousua, sillä kolmien aikaisempien eduskuntavaalien äänestysaktiivisuus jäi alle 70 prosenttiin.¹⁴ Muutoin suunta on viime vuosikymmenien aikana ollut selvästi laskeva. Vielä 1980-luvun alussa äänestysaktiivisuus oli 81 prosenttia.¹⁵

Presidentinvaaleissa äänestysaktiivisuus on ollut eduskuntavaaleja korkeampi,¹⁶ tosin niissäkin äänestysaktiivisuus on ollut laskusuuntainen. Kuntavaaleissa äänestysaktiivisuus on kymmenisen prosenttia eduskuntavaaleja heikompi,¹⁷ mutta kaikista alhaisinta äänestysaktiivisuus on Euroopan parlamentin vaaleissa, joissa vain noin neljä kymmenestä käyttää äänioikeuttaan.¹⁸

11 Kestilä-Kekkonen 2015, 53–63.

12 Manin 1997.

13 70,5 % vuonna 2011 ja 70,1 % vuonna 2015.

14 68,3 % vuonna 1999, 69,7 % vuonna 2003 ja 67,9 % vuonna 2007.

15 Borg 2015, 21.

16 2006: 73,9 % kotimaassa ensimmäisellä kierroksella ja 77,2 % toisella kierroksella. 2012: 72,8 % ensimmäisellä kierroksella ja 68,9 % toisella kierroksella.

17 61,2 % vuonna 2008 ja 58,3 % vuonna 2012.

18 41,1 % vuonna 2004, 40,3 % vuonna 2009 ja 41,0 % vuonna 2014.

Tulevien maakuntavaalien äänestysaktiivisuuden puolestaan toivotaan nousevan kohtuulliselle tasolle, koska ne järjestetään yhtä aikaa muiden vaalien kanssa.¹⁹

Vaikka äänestämisen suosio on heikentynyt, äänestäminen on kuitenkin kansalaisten keskuudessa edelleen suosituin tapa vaikuttaa ja valtaosa suomalaisista osallistuu poliittisesti ainoastaan äänestämällä.²⁰ Tämän vuoksi äänestämistä pidetään keskeisenä mittarina myös poliittista aktiivisuutta tutkittaessa.²¹

Muodollisten rakenteiden perusteella Suomi on yksi maailman kärki-demokratioista. Kansalaisvapauksia, vaaleja ja poliittisen järjestelmän toimivuutta arvioitaessa Suomi sijoittuu parhaimpien joukkoon.²² Kansalaisten osallistumisessa Suomi sen sijaan pärjää länsimaiden keskitasoa huonommin.²³ Äänestysaktiivisuus on Suomessa lisäksi laskenut 1960-luvulta lähtien nopeammin kuin muissa länsimaissa.²⁴

Etenkin muihin Pohjoismaihin verrattuna suomalaisten äänestysaktiivisuus on alhainen. Norjassa äänestysaktiivisuus on noin kymmenen prosenttiyksikköä korkeampi kuin Suomessa – Tanskassa ja Islannissa jopa 20 prosenttia korkeampi.²⁵ Ruotsissa kehityssuunta on ollut päinvastainen kuin Suomessa viimeiset kaksikymmentä vuotta. Syksyllä 2014 äänestysaktiivisuus Ruotsin valtiopäivävaaleissa nousi 85,8 prosenttiin.²⁶

Eroja Pohjoismaiden välillä voidaan selittää erilaisilla vaalijärjestelmillä, esimerkiksi blokki- ja suljetuilla tai puoliavoimilla listavaaleilla, eri vaalien samanaikaisuudella sekä kulttuurieroilla, mutta toisistaan

19 Ensimmäiset maakuntavaalit toimitetaan todennäköisesti vuoden 2018 presidentinvaalin yhteydessä. Vuonna 2021 ja siitä eteenpäin maakuntavaalit järjestetään huhtikuussa samanaikaisesti kuntavaalien kanssa.

20 Elo & Rapeli 2008, 108.

21 Weide & Saukkonen 2013, 266.

22 Esim. Freedom Housen Freedom in the World Index; Economist Intelligence Unitin Democracy Index.

23 Wass & Borg 2012, 98.

24 Elo & Rapeli 2008, 101.

25 Wass & Borg 2012, 98.

26 Kervinen/HS 22.9.2014.

poikkeaviin äänestystrendeihin on vaikea löytää yhtä selkeää selitystä.²⁷ Suomessa järjestelmä kuitenkin on monimutkaisempi kuin muualla. Äänestäjä ei voi etukäteen tietää puolueiden mahdollisia hallituskumppaneita, eikä yksittäisen puolueen linja näyttäytyä erityisen selkeänä, kun puolueiden ehdokkaat kilpailevat vaalipiirissä keskenään. Siten äänestyspäätöksellä on Suomessa epäsuorempi vaikutus maassa harjoitettuun politiikkaan kuin esimerkiksi Ruotsissa.

Yleisesti äänestysaktiivisuus on kuitenkin heikentynyt länsimaissa. Syitä on etsitty esimerkiksi individualismin kasvusta, kansalaisvelvollisuuden ja puoluekiinnittyneisyyden heikkenemisestä ja epäluottamuksesta poliitikkoja kohtaan. Postmodernissa globaalissa maailmassa poliittinen käyttäytyminen on entistä yksilöpohjaisempaa, sillä ihmiset eivät ole luokkatietoisia eivätkä samaistu puolueisiin kuten aikaisemmin. Näistä enemmän julkaisun toisessa luvussa.

Kansalaisen politiikkatietämys määrittää pitkälle hänen äänestyskäyttäytymistään. Kimmo Elon ja Lauri Rapelin politiikkatietämystutkimuksessa vastaajat jaettiin neljään ryhmään, tietämyskvartiiliin, sen mukaan miten he olivat kyselyssä menestyneet. Äänestämättä jättäneet löytyvät varmimmin alimmasta kvartiilista. Heistä noin joka kolmas ei äänestänyt vuoden 2007 vaaleissa. Elon ja Rapelin mukaan selvin jakolinja äänestyskäyttäytymisessä kulkee alimman ja kaikkien muiden kvartiilien välillä. Siitä huolimatta, että alimman tietotason omaava kvartiili kokee äänestämisen mielekkäimmäksi tavaksi vaikuttaa, heidän keskuudessaan äänestämättä jättäminen on yleistä.²⁸

Osallistumisen ja tiedon polarisaatio

Suomessa on muodostunut ongelmaksi, että yhä useampi kansalainen jättää käyttämättä perustuslain takaaman oikeutensa osallistua ja vaikuttaa päätöksentekoon yhteisistä ja itseä koskevista asioista. Osallistuminen on jakautunut vahvasti eri sosioekonomisten ryhmien välillä.

Korkeasti koulutetuilla on korkein tietotaso ja vahvin poliittinen lukutaito, ja he myös osallistuvat koulutuslatasta riippumatta. Korkeasti

²⁷ Lundell 2014, 8–23.

²⁸ Elo & Rapeli 2008, 97–109.

koulutetut kokevat muita useammin, että he voivat vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon,²⁹ ja he myös hyödyntävät eri vaikuttamistapoja muita yleisemmin. Yliopisto- tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista yli puolet koki kykenevänsä vaikuttamaan poliittiseen järjestelmään, kun taas alle neljännes niistä, joilla ei ollut minkäänlaista ammattikoulutusta, ajatteli samoin. Kun Rapelin ja Sami Borgin tutkimuksessa mitattiin poliittista tietotasoa, ammattikouluttamattomat osasivat vastata oikein keskimäärin 46,8-prosenttisesti ja yliopistokoulutuksen saaneet 71,6-prosenttisesti.³⁰

Politiikasta kiinnostuneiden kansalaisten osuus on kasvanut 2000-luvulla. 69 prosenttia kansalaisista oli vuonna 2015 ainakin jossain määrin kiinnostunut politiikasta ja yhteiskunnallisista asioista, kun kaksitoista vuotta aikaisemmin vain 53 prosenttia oli vastannut samoin.³¹ Kuitenkin kiinnostuminen on polarisoitunut eri väestöryhmien välillä.

Vähiten politiikasta kiinnostuneita ovat nuoret, ammattikoulutetut, työväestö ja työttömät. Tosin heistäkin noin kuusi kymmenestä on kiinnostunut yhteiskunnallisista asioista ja politiikasta. Korkeakoulutettujen kohdalla määrä on kuitenkin paljon korkeampi. Korkeakoulutetuista lähes yhdeksän kymmenestä on kiinnostunut politiikasta ja yhteiskunnallisista asioista.³²

Politiikasta kiinnostuminen, politiikasta tietäminen ja politiikkaan osallistuminen kulkevat käsi kädessä ja vahvistavat toisiaan. Kiinnostuminen ei kuitenkaan ole yhtä kuin osallistuminen tai äänestäminen. Erot myös äänestysaktiivisuudessa eri sosioekonomisten ryhmien välillä ovat suuria.³³ Politiikasta kiinnostuneetkin huonompiosaiset jättävät todennäköisesti äänestämättä.³⁴

Äänestysprosenttien ero perusasteen ja yliopistokoulutuksen saaneiden välillä on kasvanut 1970-luvun kuudesta prosenttiyksiköstä 24

29 Elo & Rapeli 2012, 275.

30 Rapeli & Borg 2016, 361–363.

31 Borg 2015, 53.

32 Demokriatipuntari 2012. Borg 2015, 53.

33 Borg 2013, 22.

34 Demokriatipuntari 2012, 2.

16 prosenttiyksikköön vuoden 2007 eduskuntavaaleissa.³⁵ Vuoden 2015 eduskuntavaaleissa perusasteen koulutuksen suorittaneet 25–34-vuotiaat erottuivat muista selkeästi heikommalla äänestysprosentilla. Heistä alle kolmannes käytti äänioikeuttaan.³⁶

Kun tietyt väestöryhmät ovat systemaattisesti sivussa päätöksenteosta, harjoitettu politiikka voi vinoutua. Sosioekonomisten ryhmien eriytynyt äänestyskäyttäytyminen on erityisen ongelmallista periytyessään sukupolvelta toiselle. Kun tarkastellaan 18–40-vuotiaiden äänestysaktiivisuutta vuoden 2015 eduskuntavaaleissa, nähdään että jos vanhemmista toinen tai molemmat ovat suorittaneet korkeakoulututkinnon, äänestysaktiivisuus oli noin 30 prosenttiyksikköä korkeampi kuin niillä ikätovereilla, joiden vanhemmilla oli pelkkä perusasteen koulutus.³⁷

Yhtälailla osallistuminen näkyy puoluesamaistumisessa. Yliopistokoulutettujen keskuudessa puoluesamaistuminen on yleisintä³⁸ ja ylimmän tuloneljännেকsen vastaajat ovat puoluekannaltaan vakiintuneimpia.³⁹ Ne, jotka kokevat jonkin puolueen läheiseksi itselleen, äänestävät muita todennäköisemmin.

Muissakin osallistumistavoissa poliittinen osallistuminen ja vahvat tiedot politiikasta korreloivat keskenään.⁴⁰ Elon ja Rapelin tutkimustulokset osoittavat, että sekä perinteiset osallistumistavat (vaaleissa äänestäminen, yhteydenotto päätöksentekijään, osallistuminen järjestötoimintaan tai vaalikampanjaan, mielipidekirjoitusten kirjoittaminen) että ei-perinteiset osallistumistavat (protestiäänestäminen, mielenosoitukseen osallistuminen, kansalaisaktivismi, internetin välityksellä osallistuminen) ovat parhaan tietotason omaavista mielekkäämpiä tapoja osallistua kuin matalan tietotason ryhmäläisistä.

35 Paloheimo & Borg 2009, 367.

36 31 prosenttia perusasteen koulutuksen suorittaneista 25–34-vuotiaista äänesti, kun saman ikäryhmän korkeakoulututkinnon suorittaneista 58 prosenttia käytti äänioikeuttaan (Wass & Borg 2016, 184.).

37 43 % ja 73 % (Wass & Borg 2016, 188.)

38 Rapeli & Borg 2016, 373.

39 Grönlund 2009, 194.

40 Elo & Rapeli 2008, 90, 98.

Kaikkein heikoiten äänestävästä alimman tietotason omaavasta kvartiilista yli 70 prosenttia ei pitänyt kansalaisaktivismia, protestiäänestämistä tai mielenosoituksiin osallistumista lainkaan mielekkäänä.⁴¹

Poikkeuksen tekee suora demokratia. Suoraa demokratiaa kannattavat eniten ne, joilla on heikoin poliittinen tietotaso⁴² ja jotka osallistuvat edustuksellisen demokratian toimintaan vähiten. Siitä huolimatta korkeasti koulutetut kaupunkilaiset kuitenkin allekirjoittavat kansalaisaloitteita ahkerimmin, ja vuoden 2015 eduskuntavaalitutkimuksessa kielteisimmin kansalaisaloitteiden allekirjoittamiseen suhtautuivat juuri matalimmin koulutetut.⁴³

Uusien osallistumistapojen myötä osallistuminen kasaantuu siten samoille ihmisille⁴⁴, ja polarisaatio kasvaa sen sijaan, että entistä useammat kansalaiset saataisiin osallistumaan yhteisistä asioista päättämiseen. Poliittisen vaikutusvallan epätasainen jakautuminen korostuu entisestään, kun politiikasta ja poliittisesta päätöksenteosta perillä olevat kansalaiset kykenevät vaikuttamaan politiikkaan muidenkin osallistumiskanavien kautta muita tehokkaammin.⁴⁵

Demokraattisen järjestelmän perusajatus on kansalaisten yhtäläinen osallistuminen päätöksentekoon. Kun suuri osa kansalaisista järjestelmällisesti jättää osallistumasta, järjestelmän oikeutus kärsii.

Pettymys, epäluottamus ja populismi

Osallistumattomuuden takana muhii myös pettymys ja epäluottamus poliitikkoja kohtaan. Eduskuntavaaleissa vuonna 2011 ja 2015 äänestämättä jättäneistä noin puolet kertoi syyksi epäluottamuksen poliitikkoja ja politiikkaa kohtaan.⁴⁶ Myös perussuomalaisten menestyminen vuosien 2011 ja 2015 eduskuntavaaleissa viestii äänestäjien pettymyksestä poliittisiin päättäjiin ja edustuksellisen järjestelmän tuottamiin

41 Bengtsson & Mattila 2009, 318–319.

42 Christensen, Karjalainen & Setälä 2016, 447–448.

43 Poikkeuksena nuoret, jotka allekirjoittavat kansalaisaloitteita ahkerimmin.

44 Elo & Rapeli 2012, 275.

45 Westinen & Borg 2016, 211.

46 Borg 2012, 201.

18 tuloksiin. Tärkein syy perussuomalaisten äänestämiseksi vuonna 2011 oli ”halu saada liikettä jämähtäneeseen puoluejärjestelmään”.⁴⁷

Edustuksellinen demokratia on Gerry Stokerin (2006) mukaan lähtökohtaisesti rakennettu tuottamaan pettymyksiä. Yksittäisille poliittisille vaihtoehdoille on harvoin enemmistön tukea, joten päätökset yleensä edellyttävät kompromisseja. Järjestelmä tuottaa siten jatkuvasti pettymyksiä, kun harvan toiveet toteutuvat sellaisenaan.

Päätöksentekoprosessit voivat lisäksi olla vaikeasti hahmotettavia,⁴⁸ mikä lisää turhautumista järjestelmään. Seitsemän kymmenestä suomalaisesta on sitä mieltä, että politiikka on usein monimutkaista ja vaikeaselkoista.⁴⁹ Pettyneimpiä politiikkaan ovatkin ne, joilla on heikoimmat tiedot politiikasta. Tämän vuoksi tiedon lisääminen kansalaisten keskuudessa olisi tärkeää.

Tyytymättömyyteen varmasti vaikuttaa myös se, että kansalaisilla on hyvin erilaisia odotuksia demokratialle. Toiset haluavat osallistua enemmän ja suoremmin, toiset vaikkapa vain äänestämällä. Yhden ja saman järjestelmän on vaikea vastata kaikkiin erilaisiin osallistumistoiveisiin.⁵⁰

Toki myös poliitikkojen omat, järjestelmästä riippumattomat toimet, kuten vaalirahoituskohut ja räikeät takinkäännökset vaalien jälkeen, heikentävät luottamusta heitä kohtaan.

47 Jutila 2008, 62–63.

48 Borg 2013, 69–71. Rapeli & Borg 2016, 362–363.

49 Bengtson & Christensen 2016, 252.

50 Putnam ym. 2000, 23–25.

Juha Sipilä ja Alexander Stubb poseerasivat kevään 2015 vaalikampanjan aikoihin koulutuslupaus-kuvissa.

Yhdysvaltalaiset Putnam, Pharr ja Dalton löytävät kolmenlaisia syitä luottamuksen heikentymiselle länsimaisissa demokratioissa: muutokset kansalaisten tiedon määrässä ja laadussa, muutokset kansalaisten odotuksissa ja arviointikriteereissä, sekä edustuksellisen järjestelmän suoritustason heikkenemisen. Läpinäkyvyys ja aikaisempaa parempi tiedonsaanti ovat vaikuttaneet siten, että kansalaiset ovat paremmin tietoisia vallan väärinkäytöksistä. Postmaterialististen arvojen myötä kansalaisten poliittiset arvot ja tavoitteet ovat moninaistuneet ja pirstaloituneet, ja siten harvempi saa tahtonsa toteutumaan. Suoritustason heikkeneminen puolestaan voi johtua esimerkiksi kansallisvaltion kohdistuvista ulkoisista paineista tai itse poliittisista toimijoista.⁵¹ Seurauksena on, että vuonna 2015 suomalaiset luottivat vain Euroopan unioniin vähemmän kuin poliitikoihin. Esimerkiksi ammattiyhdistysliikkeeseen, pankkeihin ja suuryrityksiin luotettiin poliitikkoja enemmän.⁵²

Monet kansalaiset selvästi kokevat, ettei nykyisenlainen edustuksellinen järjestelmä ole onnistunut käytännössä. Nykytila on ollut otollista

51 Putnam ym. 2000, 23–25.

52 Kestilä-Kekkonen 2015, 60.

20 maaperää populismille. Populismien hyvä puoli tietenkin on, että se on aktivoitunut ennestään osallistumattomia ottamaan kantaa. Ongelmana on, että kritisoidessaan nykytilaa populismi pyrkii yksinkertaistamaan maailman ja lupaamaan mahdottomia. Eliitinvastaisuus ja kyynisyys järjestelmää kohtaan eivät kuitenkaan tule ratkaisemaan nykydemokratian ongelmia. Edustuksellisen demokratian ei myöskään voida antaa kaventua politiikasta paljon tietävien ja hyvin menestyvien ja korkeasti koulutettujen lajiksi, vaan se kuuluu kaikille. Sen vuoksi edustuksellista järjestelmää tulisi pyrkiä uudistamaan siten, että se pystyisi vastaamaan kansalaisten odotuksiin paremmin.

Demokraattisen päätösvallan heikkeneminen

Samalla kun kansalaisten osallistuminen yhteisistä asioista päättämiseen on jakautunut, myös demokraattisesti valittujen edustajien kyky vaikuttaa yhteisiin asioihin on heikentynyt.

Colin Crouchin (2004) jälkidemokratia-käsite kuvaa demokratian tilaa, jossa demokraattiset rakenteet ovat edelleen paikoillaan, mutta vaalit ovat tarkasti kontrolloitua speaktaakkelia, johon passiiviset kansalaiset osallistuvat ilman todellista vaikutusvaltaa. Valta on kulissien takana ja business-lobbareilla. Todellisen vaikutusvallan puute heikentää kansalaisten intoa tarttua järjestelmän tarjoamiin osallistumismahdollisuuksiin.

Crouchin näkemys on pessimistinen, mutta ei kaukana totuudesta. Suomessakin demokratian edistämistä on alettu pitää muusta erillisenä politiikkalohkona, kun samaan aikaan yhä harvemmat asiat ovat enää kansalaisten tai edes kotimaan poliitikkojen päätettävissä. Tämä aiheuttaa ongelmia demokraattiselle oikeutukselle.

Demokraattiset instituutiot on pääsääntöisesti yhä muodostettu kansallisvaltiokohtaisesti. Kansallisvaltioiden välillä kuitenkin vallitsee entistä voimakkaampi keskinäisriippuvuus, ja siksi politiikkaa ei enää voi tehdä autonomisesti vain kansallisvaltion sisällä. Kansallisvaltion sisällä tehtyjä päätöksiä saattavat heikentää sen ulkopuoliset asiat, tai sen ulkopuolella tehdyt päätökset saattavat vaikuttaa asioihin kansallis-

valtion sisällä. Se vaikuttaa suoraan demokraattisten päätäntäelinten kykyyn tehdä päätöksiä.⁵³

Euroopan unioni on osaltaan vastaus ylikansallisen hallinnon tarpeeseen. Se on pyrkinyt rakentamaan ylikansallista hallintoa valtioiden välisen päätöksenteon lisäksi. Onnistuakseen optimaalisesti EU-tason demokratia kuitenkin vaatisi yhtenäisen eurooppalaisen identiteetin ja demokraattisempia instituutioita. Ilman yhteistä identiteettiä sen päätökset koetaan helposti ulkopuolelta tuleviksi, varsinkin jos EU-lainsäädäntö on ristiriidassa kansalaisten enemmistön toiveiden kanssa.

Lisäksi poliittista päätösvaltaa on kavennettu myös poliittisilla päätöksillä, talouden vaatimuksiin nojaten. Esimerkkeinä tästä ovat EMU:n vakaus- ja kasvusopimus ja valtiontalouden budjettikehykset. Vakaus- ja kasvusopimus määrittää valtiontalouden liikkumarajat riippumatta poliittisesta tahdosta⁵⁴, ja menokehykset määrittelevät suunnan sekä sitovat noin kolme neljäsosaa valtion menoista vaalikauden ajaksi. Kehykset ovat säästökeino, joka sääntelee kaikkea muuta budjetointia ja rajoittaa siihen sisältyvätkin hankkeiden toteuttamismahdollisuuksia neljäksi vuodeksi kerrallaan. Kehykseen sisältyvätkin hankkeita kun on vaikea rahoittaa ja viedä eteenpäin hallitusohjelmaa muuttamatta.⁵⁵ Puoluepolitiikasta on siten ”tullut yhä enemmän yhteistä sopeutumista markkinoiden kautta määriteltyihin tehokkuusvaatimuksiin”.⁵⁶

Myös yhtiöittämällä ja ulkoistamalla julkisia palveluita päätösvaltaa siirretään demokraattisen päätöksenteon ulkopuolelle. Päätösvaltaa siirtyy kansalaisten valitsemilta valtuutetuilta yhtiöiden hallituksille ja lisäksi päätöksenteon avoimuus kärsii, kun päätöksistä ja niiden taustoista tulee liikesalaisuuksia. Myös oikeusturva heikkenee, sillä yksityisiltä toimijoilta ei edellytetä samalla lailla suhteellisuus-, yhdenvertaisuus- ja syrjimättömyysperiaatteiden noudattamista. Lisäksi vastuut hämärtyvät, kun esimerkiksi palvelun tuottaja ei ole vastuussa palvelun

53 Scharpf 2000, 102.

54 Tosin useat EMU:un kuuluvat jäsenvaltiot rikkovat sopimusta.

55 Niemi 2011, 87.

56 Rantanen 2008, 46.

käyttäjälle vaan sen maksajalle, jolla on vain rajattua vaikutusvaltaa palvelun sisältöön.⁵⁷

Puoluejäsenistä liikkuviksi äänestäjiksi

Puolueet ovat keskeinen osa edustuksellista järjestelmää. Ne sovittavat yksilöiden edut yhteen ryhmäeduiksi, jäsentävät poliittisia vaihtoehtoja, toimivat poliittisen tahdon välittäjinä, rekrytoivat ehdokkaat, järjestävät vaalikampanjat, kouluttavat jäsenistöä, osallistuvat poliittiseen keskusteluun, muodostavat hallituksen ja niin edelleen.⁵⁸

Puolueiden jäsenmäärät ovat laskeneet roimasti länsimaissa parin viimeisen vuosikymmenen aikana. Eroja on niin maiden kuin eri puolueidenkin välillä, mutta trendi on joka tapauksessa laskeva.

Vuonna 2013 enää noin kuusi prosenttia kaikista suomalaista äänioikeutetusta kuului johonkin puolueeseen.⁵⁹ Lisäksi puolueisiin kuuluvien ikärakenne on muuttunut paljon. Äänioikeutetuista noin kolmannes on alle 40-vuotiaita ja noin kolmannes yli 60-vuotiaita. Puolueisiin kuuluvista kuitenkin yli puolet on yli 60-vuotiaita, ja vain 19 prosenttia alle 40-vuotiaita. Vuonna 1995 puoluejäsenistä kolmannes oli yli 60-vuotiaita,⁶⁰ eli puolueiden jäsenkunta on vanhentunut vasta viimeisen parin vuosikymmenen aikana.

Lisäksi vielä 80-luvun alussa äänestäjistä noin 60 prosenttia oli puolueuskollisia. Viimeisissä kaksissa eduskuntavaaleissa puolueuskollisuus on ollut 39 ja 45 prosenttia⁶¹ ja liikkuvien äänestäjien määrä on vaihdellut neljänneksen ja kolmanneksen välillä.⁶² Myös puoluekiinnittyneisyys vähenee uusien sukupolvien myötä. Lähes puolet (48 %) ennen sotia syntyneistä sanoi äänestäneensä vain yhtä puoluetta elämänsä aikana. Nuorimpia lukuun ottamatta (äänestysmahdollisuuk-

57 Kuusela & Ylönen 2015.

58 Mm. Kestilä-Kekkonen 2013, 61–62.

59 Luku on noin kolmannes vuoden 1970 osuudesta.

60 Borg 2013, 27.

61 Vuoden 2011 vaaleissa luku putosi 39 prosenttiin nousten 45 prosenttiin 2015 eduskuntavaaleissa.

62 Borg 2015, 25.

sien vähäisyyden vuoksi), muilla ikäryhmillä puolueuskollisuus vaihtelee 21–33 prosentin välillä.⁶³

Koska nuoret ovat muita ikäryhmiä vähemmän kiinnostuneita puolueista ja sitoutuneita niihin, voidaan olettaa, että kiinnittyminen puolueisiin tulee ajan kuluessa heikkenemään entisestään. Kun puolue-sidonnaisuus heikkenee, myös into liittyä puolueisiin vähenee.

Puolueille tämä tuo monia uusia tilanteita. Ensinnäkään toimintaa ei voi suunnitella entiseen malliin lähinnä aktiivijäsenille, jos puolue haluaa menestyä vaaleissa. Toiseksi puolueiden poliittinen valmistelutyö saattaa kärsiä uusien ideoiden puutteesta, kun puolueisiin liittyy vähemmän ihmisiä. Silloin puolueet tuottavat helposti kansalaisten toiveista poikkeavaa politiikkaa, koska ne ”ovat menettäneet aktiiviset jäsenkuntansa ja omat sisäiset debattinsa”.⁶⁴

Kun kansalaiset haluavat vaikuttaa yhteiskunnallisiin epäkohtiin, he eivät enää välttämättä kanavoivat tavoitteitaan puolueisiin, vaan syntyy vastakkainasettelu, jossa toisella puolella ovat kansalaiset, toisella puolueet ja päättäjät. Vastareaktionä myös syntyy uusia puolueita, jotka keskittyvät kritisoiimaan vakiintuneita puolueita siitä, että ne ovat etäännyneet kansasta.⁶⁵

Puolueiden historiassa on nähtävillä kehityskaari, jonka alussa parlamentti oli puolueiden lähes ainoa toimintakenttä ja puolueet olivat täysin paikallisten eliittien käsissä (nk. kaaderipuolueet) laajentuen sitten ideologisiksi luokkaintressejä edustaviksi joukkopuolueiksi. Tämän jälkeen kehityskaari kulki äänestäjistä kilpaileviin yleispuolueisiin, ja lopulta puolueet ovat taas kaventumassa harvempien käsiin. Nämä niin kutsutut kartellipuolueet ovat ammattimaisia ja keskittyvät hallinnoimiseen.

Nykypuolueiden tilasta huolestuneille Richard Katz ja Peter Mair huomauttavat, että joukkopuolueet eivät ole normaalitila, johon puolueiden nykytilaa kannattaisi verrata. Sen sijaan he näkevät puolueiden muutoksen jatkuvana dialektisena prosessina, ja heidän mukaansa valitseva demokratia vaatii siihen sopivan puoluemallin ja päinvastoin.

63 Borg 2012, 133.

64 Wallgren 2008, 21.

65 Katz & Mair 1995, 24.

Puolueiden kriisin he näkevät enemmänkin nykyisenlaisiin puolueisiin kohdistuvana kriisinä, kun puolueiden harjoittama toimintamalli ei sovellu nykyolosuhteisiin.⁶⁶

Joukkopuolueet ovat toki eräänlainen ideaali. Joukkopuolue-ajattelu nojaa ajatukseen yhteiskunnasta, joka on helposti jaoteltavissa määrättyihin sosiaalisiin ryhmiin tai luokkiin, ja ryhmien etu ja tavoitteet ovat määriteltävissä kokonaisuuksiksi. Ryhmät ovat organisoituneet puolueiksi, jotka kilpailevat vallasta poliittisella areenalla ja pyrkivät edistämään omia tavoitteitaan. Joukkopuolueiden legitimitetti nojaa laajaan jäsenkuntaan sekä demokraattiseen päätöksentekoon puolueen ohjelmaa ja tavoitteita muotoiltaessa.⁶⁷ Ne tarjoavat kansalaisille vaikutuskanavan valtion päätöksentekoon.

Kun joukkopuolueet kilpailevat äänistä, kyse ei ole niinkään äänestäjien houkuttelemisesta puolueen kannattajiksi, vaan enemmänkin peruskannattajakunnan mobilisoimisesta uurnille.⁶⁸ Tyypiesimerkki vaalitappion selitykselle olisi “ei saatu aktivoitua meidän äänestäjiä” tai “perinteistä äänestäjäkuntaa liikkeelle”.

Hyvinvointivaltion kasvu ja luokkaidentiteettien heikkeneminen aiheuttivat sen, että äänestäjäkuntaa ei enää ole niin helppo jaotella ryhmiin ja määrittää näille ryhmille pitkän tähtäimen tavoitteita. Joukkoviestinnän laajetessa puolueiden oli helpompi alkaa määritellä yleisempiä tavoitteita ja tavoitella laajempaa äänestäjäkuntaa eikä vain vakikannattajia. Yleispuolueiden äänestäjiä ei yhdistä niinkään sosiaalinen identiteetti vaan sisällölliset tavoitteet. Äänestäjistä tuli enemmänkin politiikan kuluttajia kuin aktiivisia osallistujia, ja vaaleissa alettiin keskittyä enemmän johtajien valintaan kuin ohjelmasisältöihin. Vastuu puolueessa kulkee nyt ylhäältä alaspäin. Puolueen johto ei enää ole puolueen jäsenistön ohjailtavissa, vaan he ovat vastuussa teoistaan laajemmalle äänestäjäkunnalle kuin puolueen jäsenistölle. Myös päätökset puolueen sisällöllisistä kysymyksistä ovat siirtyneet puolueen

66 Mt., 6.

67 Mt., 6–7.

68 Mt., 7.

jäsenistöltä enemmän johtajien käsiin.⁶⁹ Poliitikot ovat ammattimaisempia ja riippuvaisempia valtion ja erityisryhmien tuesta.⁷⁰

Yleispuolueet kehittyvät ajan mukaan kartellipuolueiksi. Ne ovat puolueita, jotka ovat vakiinnuttaneet valtansa valtionhallinnossa, ja fokukseen on noussut puolueen kyky hallita tehokkaasti. Vaalikampanjat ovat kalliita, keskitettyjä ja ammattimaisia. Tässä vaiheessa ero puolueen jäsenten ja ei-jäsenten välillä hämärtyy, jäsenet osallistuvat suoraan (esimerkiksi postiaänestyksellä) eivätkä edustajien välityksellä, puolueen keskustuomiston rooli korostuu eikä piiritoimistoja enää tarvita, kun puoluetuomisto voi helposti jakaa äänestäjät eri postituslistoille asuinalueiden mukaan. Analyysissään Katz ja Mair kiinnittävät huomion erityisesti muutoksiin puolueiden suhteessa valtioon sen sijaan, että keskittyisivät niiden yhteiskuntasuhteeseen. Kartellipuolueet monopolisoivat poliittisen päätöksenteon merkittävimmille puolueille ja rajoittavat vallan ja vastuun kiertoa ulkopuolisille.⁷¹ ”Kartellipuolueet rajoittavat taitavasti puolueiden välistä kilpailua epävirallisilla sopimuksilla ja kontrolloimalla vastuunjakoja, mikä lopulta johtaa siihen, ettei kilpailua juuri ole, koska kaikille keskeisille puolueille on annettu valtaa.”⁷²

Kartellipuolueissa politiikan sisältöihin eivät vaikuta kansalaiset vaan ammatilliset, ja vaaleissa äänestäjän tehtävä on valita annetuista vaihtoehdoista. Puolueen aktiivijäsenistö ei enää koostu tavallisista ihmisistä vaan jokseenkin ammattimaisista puoluetuomijoista. Puolueiden ohjelmat eivät enää eroa suuresti toisistaan, ja vaalikampanjoissa keskitytään yleisesti hyväksytyihin tavoitteisiin. Vaaleihin osallistumalla äänestäjä legitimoi järjestelmän. Demokratiassa ei enää ole kyse muutoksesta vaan pysyvyydestä. Poliitiikka ei tarkoita kansalaisten mahdollisuutta vaikuttaa valtion tekemisiin vaan se on eräänlainen palvelu, minkä valtio tarjoaa kansalaisille.⁷³

69 Mt., 7–20.

70 Kestilä-Kekkonen 2014, 63.

71 Mt., 21–22.

72 Kestilä-Kekkonen 2014, 63.

73 Katz & Mair 1995, 22.

Puolueiden suhde kannattajiinsa tulevaisuudessa

Suurin osa puolueista on perustettu aikana, jolloin sekä henkilöiden että tiedon siirtyminen paikasta toiseen oli hidasta. Jos puolueet perustettaisiin tänään, ne olisivat todennäköisesti rakenteeltaan ja toimintatavoiltaan hyvin erilaisia. Missään maassa mikään puolue ei täysin vastaa edellä kuvattuja prototyyppisiä, mutta kehityksen suunta on ollut länsimaissa samansuuntaista. Joukkopuolueet muuttuvat hitaasti yleispuolueiksi ja kartellipuolueiksi.

Tulevaisuudessa puolueet kehittyvät nettipuolueiden⁷⁴ suuntaan, kun puolueiden resurssit nojaavat enemmän valtioon ja jäsenistön sijaan painotus siirtyy enemmän kannattajiin. Niin sanotut uudet nettipuolueet ovat myös vastaus kansalaisten asialähtöiseen ja projektiluontoiseen osallistumiseen (tästä lisää seuraavassa luvussa), heikentyneeseen puoluesidonnaisuuteen ja internetin kasvaneeseen käyttöön jokapäiväisessä elämässä. Kansalaiset vaikuttavat mieluummin itselle tärkeään asiaan suoraan, äänestämällä eri puolueita tarpeen mukaan ja toimimalla internetin välityksellä.⁷⁵

Puolueiden ja äänestäjien kommunikaatio on entistä teknologia-painotteisempaa ja vähemmän virallista.⁷⁶ ”Parhailaan koko yhteiskunnassa siirrytään hierarkkisista, keskitetyistä ja reaktiivisista toimintamalleista verkottuneisiin, hajautettuihin ja proaktiivisiin.”⁷⁷ Myös puolueiden tulisi vastata tähän kehitykseen.

Tulevaisuudessa puoluejäsen voi olettaa osallistuvansa puolueen päätöksentekoon suoraan internetin välityksellä esimerkiksi jäsenkyselyiden kautta. Helen Margettsin mukaan demokratiat, joissa äänestäjät voivat osallistua henkilövalintoihin sekä päätöksiin politiikan sisällöistä helposti nappia painamalla ovat todennäköisesti elinvoimaisempia kuin demokratiat, joissa laskeva määrä turtuneita puoluejäseniä jalkautuu kaduille vaalien aikaan rutiinin vuoksi. Vanhojen jäsenten painoarvo saattaa heikentyä, mutta toisaalta Margetts toteaa, että vahvojen siteiden

74 Helen Margetts: ”cyber party”

75 Margetts 2001, 1–2.

76 Mt., 1.

77 Hintikka 2009, 166.

luominen puolueen ja sen äänestäjien välille vahvistasi demokratiaa.⁷⁸ Jos puolueen jäsenistö on suppea, se ei voi uskottavasti väittää edustavansa laajan ihmisryhmän etua. Kannattajien saaminen paremmin mukaan voisi vahvistaa puolueen legitimitettä.

Myös vanhat puolueet voivat pitää internetin ja sosiaalisen media kautta yhteyttä kannattajiin eikä pelkäästään jäsenistöön. Sosiaalisen median ja sähköisten uutiskirjeiden kautta puolue voi tiedottaa ja jakaa kutsuja paikallisiin tilaisuuksiin tarpeen mukaan. ”Netti ei korvaa tapaamisia kasvokkain, mutta ratkaisee monia pakollisiin rutiinitapaamisiin liittyviä haasteita.”⁷⁹

Puolueiden tehtävänä tulee jatkossakin olemaan erilaisten vaihtoehtojen tarjoaminen äänestäjille.⁸⁰ Edellä kuvattujen havaintojen valossa niiden ei kuitenkaan kannata rakentaa toimintaa vain pysyvien puoluekannattajien varaan. Säilyäkseen relevantteina puolueiden tulisi saada useampia osallistumaan niiden toimintaan, mutta entistä kevyemmällä tavoilla. Siten ketään ei suljeta pois toiminnasta puoluekannatuksen aaltoillessa.

78 Margetts 2001, 1–21.

79 Hintikka 2009, 174.

80 Elo 2009, 75.

Monipuoliset tavat osallistua

”Poliittisen osallistumisen määritelmä vaikuttaa merkittävästi siihen, millaisena poliittisen osallistumisen tila nähdään.”⁸¹

”Osallisuus on ryhmäilmiö: kukaan ei voi olla yksin osallinen.”⁸²

NYKYISET YHTEISKUNNALLISEN osallistumisen tavat on luotu aikana, jolloin luokkaidentiteetit ja puoluesidonnaisuus olivat vahvoja. Myös olosuhteet olivat hyvin erilaiset. Kodeissa ei ollut puhelimia ja paikasta toiseen kulkeminen oli hankalaa.

Kannettaessa huolta osallistumisen rapautumisesta huomio keskittyy helposti joko vanhoihin tapoihin osallistua tai uusiin tapoihin järjestelmän pelastajana. Harvemmin on mietitty, miten muuttuneet ja moninaiset osallistumistarpeet ja järjestelmä saataisiin kohtaamaan.

Yhä useammat haluavat vaikuttaa ympäröivään maailmaan ilman välikäsiä ja muutenkin kuin neljän vuoden välein. Koska kansalaisten tavat ilmaista tahtoaan ovat moninaistuneet, pelkän poliittisen passiivisuuden sijaan olisi hyvä puhua myös muutoksista kansalaisuudessa eikä vain osallistumisen heikkenemisestä.⁸³

Russell Daltonin tutkimuksessa hyvästä kansalaisuudesta havaittiin suuri ero nuorempien ja vanhempien amerikkalaisten käsitysten välillä. Siinä missä vanhemmat painottivat kansalaisuuteen liittyviä velvollisuuksia kuten lakien noudattamista ja äänestämistä, nuoremmat korostivat aktiivisuutta kansalaisyhteiskunnassa ja itsenäistä mieliteenmuodostusta. Dalton päättelee, että itse kansalaisuuden käsite on laajentumassa, ja että sillä on vaikutusta myös poliittisen järjestelmän toimintaan.⁸⁴

81 Kestilä-Kekkonen 2013, 43.

82 OPH 2011, 68.

83 Rosanvallon 2008, 19.

84 Dalton 2008, 77.

Individualismi ja projektivetoisuus

Poliittisen osallistumisen heikentyminen näkyy nimenomaan edustuksellisen demokratian keskeisissä insituutioissa, kuten heikenneenä äänestysaktiivisuutena vaaleissa ja puolueiden jäsenmäärän laskuna. Se ei tarkoita, että kansalaiset olisivat välttämättä vähemmän kiinnostuneita yhteisistä asioista. On mahdollista, että poliittinen osallistuminen on vain siirtymässä perinteisten foorumien ulkopuolelle.⁸⁵ Lisäksi kansalaiset haluavat ottaa kantaa yksittäisiin asioihin myös vaalien välissä, sillä henkilövalintojen korostuessa asiakysymykset jäävät vaaleissa vähemmälle huomiolle.⁸⁶

Syynä puolueiden suosion laantumiseen poliittisen vaikuttamisen kanavana ei välttämättä ole se, että puolueet tekisivät jotain ”väärin”. Kyse saattaa olla ennemminkin siitä, että kansalaisten osallistumispreferenssit ovat muuttuneet, eikä puolueen perinteisen toiminnan kautta vaikuttaminen enää vastaa noihin tarpeisiin. Perinteisen politiikan hitaus sopii huonosti nykyihmisen nopeatempoiseen elämään.⁸⁷ Keski-vertokansalaiselle puoluetoiminta kokoustamisineen voi tuntua kankealta ajan hukalta. Myös sitoutuminen useampia linjauksia sisältävään kokonaisuuteen tuntuu nykykansalaiselle vaikealta. Nähdessään jonkin epäkohdan kansalainen saattaa haluta vaikuttaa juuri siihen asiaan tuolla hetkellä ja valita mielipiteensä yhden kerrallaan.

Nämä muutokset yksilöiden osallistumis- ja vaikuttamispreferensseissä aiheuttavat väistämättä paineita myös yhteiskunnan rakenteisiin ja vaikuttavat kansalaisten käsityksiin sen toiminnasta.⁸⁸ Ronald Inglehart (1977) korosti eroavaisuuksia materialististen ja postmaterialististen arvojen välillä. Mitä korkeammaksi elintaso nousee, sitä enemmän ihmiset alkavat painottaa ei-materialistisia arvoja fyysisten tarpeiden ja aineelliseen elintason sijaan. Postmaterialistisissa arvoissa korostuu muun muassa elämän laatu, vapaus, yksilöllinen itsensä toteuttaminen ja kanssakäyminen muiden kanssa. Tämä pätee myös yhteiskunnalli-

85 Kestilä-Kekkonen 2014, 41, 43.

86 Paloheimo 2009, 47.

87 Häyhtiö & Rinne 2007, 6.

88 Dalton 2000.

30 seen toimintaan. Ihmiset haluavat vaikuttaa päätöksentekoon aktiivisesti itse valitsemallaan tavalla sekä päättää asioista tapauskohtaisesti.

Entistä koulutetummille kansalaisille perinteiset osallistumismuodot eivät välttämättä enää riitä.⁸⁹ ”2000-luvun tiedostava kansalainen on valikoiva kuluttaja ja valikoiva osallistuja, joka ei rakenna yhteiskunnallista identiteettiään vain yhden osallistumisroolin kautta. Pikemminkin hän kokoaa omaan osallistumisreppuunsa paljon erilaisia valintoja.”⁹⁰ Ihmiset eivät ole niinkään kiinnostuneita mistään tietystä aatesuunnasta kokonaisuutena, ja osallistuminenkin on fragmentoitunut. ”Luokkasidonnaiset tai elinkeinosta kumpuavat kollektiiviset ryhmäidentiteetit ovat ainakin osittain tehneet tilaa individualisemmalle eli yksilökeskeisemmälle tavalle jäsentää politiikkaa.”⁹¹

Niin sanottu uusi politiikka ei ole entiseen tapaan instituutio-painotteista. ”Yksilöllistyvä politiikka ei perustu perinteisiin luokka- ja ryhmäjäsennyksiin ja ideologisiin kamppailuihin, vaan subjektiivisesti koettuihin arkitodellisuuden ongelmiin.”⁹² Siten esimerkiksi puolueiden poliittisten ohjelmien rakentaminen luokan käsitteen varaan ei ole kannattavaa, koska kansalaiset eivät enää jäsennä paikkaansa yhteiskunnassa luokan kautta.⁹³

Valmiina annettujen viiteryhmien tilalle ovat tulleet yksilöllisten valintojen pohjalta muovautuvat yhteisöt.⁹⁴ Subjektiiviset arvovalinnat, yksilöllisten ratkaisujen korostaminen ja asioiden tekeminen oma-aloitteisesti⁹⁵ korvaavat luokkaan, synnyinpaikkaan tai uskontoon liittyvät yhteisöt. Puoluejäsenyyden sijaan ihmiset haluavat toimia yksittäisten tärkeinä pitamiensä asioiden puolesta ja myös valita keinot, joita kulloinkin käyttävät asiansa edistämiseen.⁹⁶

89 Paloheimo 2009, 18–19.

90 Rantanen 2008, 54.

91 Forsberg & Raunio 2014, 11–12.

92 Häyhtiö & Rinne 2007, 7.

93 Alanko-Kahiluoto 2008, 135.

94 Kylliäinen & Mickelsson 2014, 21.

95 Häyhtiö & Rinne 2007, 6.

96 Jutila 2008, 67.

Toisaalta liian pitkälle vietyinä yhteisöllisyys ja yhteisten asioiden hoitaminen tuntuu unohtuvan, kun uusi politiikka ”tavoittelee ensisijaisesti vapautta toteuttaa omaa itseään ja vaikuttaa itse oman elämänsä kulkuun sekä tavoitella omaa elämänonnea.”⁹⁷ Vallalla oleva yksilöllisyyden painottaminen voi myös heikentää ihmisten kykyä vaikuttaa asioihin yhdessä muiden kanssa. Vaarana on myös ristiriita kunkin kynelle kykenevän omien intressien ja yhteisen hyvän välillä.⁹⁸

Lisäksi ”ihmiset ovat mitä suuremmassa määrin eriarvoisessa asemassa sen suhteen, kuinka he osaavat kommunikoida oikeiden tahojen kanssa.”⁹⁹ Korkeasti koulutettujen, politiikasta paljon tietävien vaikutusmahdollisuudet kasvavat verrattuna politiikkaa vähemmän aktiivisesti seuraavien suhteen.

Eri demokratian mallien soveltuvuus ratkaisuksi

Kansalaisten demokratiapreferenssejä on tutkittu jonkin verran. Varsinkin suoraa demokratiaa eli ilman välikäsiä tapahtuvaa osallistumista on tarjottu ratkaisuksi osallistumattomuuteen. Kuten edellisessä luvussa mainittiin, suoraa demokratiaa kannattavat eniten ne, joilla on heikoin poliittinen tietotaso ja jotka hyödyntävät edustuksellisen demokratian tarjoamia vaikutusmahdollisuuksia vähiten. Hieman ristiriitaisesti kielteisimmin esimerkiksi kansalaisaloitteiden allekirjoittamiseen suhtautuivat kuitenkin matalimmin koulutetut, jotka myös osallistuvat heikoiten perinteisin tavoin. Suoran demokratian mahdollisuudet korjata edustuksellista demokratiaa vaivaava osallistumisen jakautuminen ovat siten rajalliset. Suora demokratia on vahvimmillaan täydentäessään edustuksellista demokratiaa tarjoamalla kanavan niille, jotka haluavat vaikuttaa itselleen tärkeisiin asioihin vaalien välillä.

Vähemmälle huomiolle on jäänyt se, että tutkimusten mukaan suurella osalla ihmisistä ei ole aikaa tai kiinnostusta olla superkansalaisia, jotka ottavat kaikesta selvää ja osallistuvat jatkuvasti poliittiseen toiminn-

97 Häyhtiö & Rinne 2007, 12.

98 NIMBY – Not in My Backyard -ilmiö.

99 Meriläinen 2011, 95.

taan.¹⁰⁰ Viimeksi mainittuun tendenssiin vastaa häivedemokratia. Käsite edustaa ajatusta tehokkaasta hallinnosta, josta vastaavat asiantuntijat. Taustalla on ajatus siitä, että käsiteltävät asiat ovat monimutkaistuneet, ja ”liika” demokraattinen osallistuminen hidastaa päätöksentekoa. ”Osa kansalaisista pitää ihanteenaan sellaista edustuksellista demokratiaa, jossa kansalaisten täytyy vain vähän vaivata itseään poliittisten kysymysten pohtimisella ja poliittisella osallistumisella. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että maata hallitsevat poliitikot ovat moraaliselta korkeatasoisia henkilöitä, jotka pyrkivät toiminnallaan edistämään yleistä etua. Kansalaiset voivat sitten vaaleissa vaihtaa päätöksentekijöitä, jos he katsovat olevan siihen tarvetta.”¹⁰¹

Kääntöpuolena häivedemokratiassa tietenkin on se, että päätöksenteko on ajautunut yhä harvempiin käsiin. On vaikea kuvitella, että häivedemokratia onnistuisi korjaamaan turhautumisen tai osallistumattomuuden ongelmaa tai kykenisi vastaamaan kasvaneeseen tarpeeseen osallistua suoremmin ja projektiluontoisesti. Häivedemokratian käsite ei myöskään ole kovin kaukana Colin Crouchin jälkidemokratiasta. Erona siihen on kuitenkin järjestelmän legitimiteetti kansalaisten keskuudessa, kun poliitikot toteuttavat kansalaisten toivomaa politiikkaa. Mielekkäämpää olisi sekä yksinkertaistaa edustuksellisen demokratian toimintatapoja sekä pyrkiä lisäämään heikosti osallistuvien tietotasoa.

Siinä missä monet osallistavat demokratia uudistukset ovat ylhäältä alaspäin annettuja, vastademokratia täydentää edustuksellista demokratiaa omaehtoisesti.¹⁰² ”Kun hallinto on opetellut uuden lainsäädännön mukaista kansalaisten ’osallistamista’, kansalaiset itse ovat suunnanneet aktiivisuutensa paljolti toisaalle, puolueiden ja hallinnon organisoivan osallistumisen ulkopuolelle.”¹⁰³ Vastademokratia ei ole virallista vaikutusvaltaa. Se ei myöskään ole demokratian vastaista toimintaa vaan demokratiaa tukevaa, vaalien välillä kansalaisten käytettävissä olevaa vastavoimaa: valvontaa, torjuntaa ja tuomitsemista. Sosiaalisen medialla on ollut tässä tärkeä rooli.

100 Bengtson & Christensen 2012, 2016. Bengtson & Mattila 2009.

101 Paloheimo 2009, 47.

102 Ruostetsaari 2013, 39.

103 Häyhtiö & Rinne 2007, 16.

Demokraattiset innovaatiot

Poliittinen osallistuminen voidaan määritellä suppeammin valtiollisiin instituutioihin ja niiden päätöksentekoon kohdistuvaksi toiminnaksi, tai laajemmin kattamaan myös näiden instituutioiden ulkopuolella tapahtuva kansalaisten yhteiskunnallinen aktiivisuus.¹⁰⁴ Äänestämisen ja puolue toiminnan lisäksi osallistua voi esimerkiksi ottamalla yhteyttä edustajiin, kirjoittamalla mielipideosastolle, osallistumalla lähidemokratiahankkeisiin tai järjestötoimintaan, keräämällä nimiä adresseihin tai ääniä kansalaisaloitteisiin tai osallistumalla mielenosoitukseen.

Muut osallistumistavat kuin äänestäminen eivät ole olleet Suomessa kovin suosittuja.¹⁰⁵ Kuitenkin samalla kun vaali- ja puolueosallistuminen on vähentynyt, muiden osallistumismuotojen suosio on kasvanut. Vuonna 1975 tehdyssä mielipidemittauksessa 19 prosenttia suomalaisista oli allekirjoittanut jonkin vetoituksen edellisen neljän vuoden aikana. Vuoden 2007 vaalitutkimuksessa näin oli tehnyt jo 45 prosenttia vastaajista. Vuonna 1975 yksi prosentti vastaajista oli osallistunut boikottiin tai maksu- tai ostolakkoon edeltävien neljän vuoden aikana. Vuonna 2007 vastaava luku oli 17 prosenttia.¹⁰⁶

Myös julkinen hallinto on pyrkinyt laajentamaan osallistumistapoja. Poliitiikan painopistettä on haluttu siirtää enemmän edustuksellisista rakenteista kansalaisyhteiskunnan moninaisten vaikuttamistapojen puolelle.¹⁰⁷ Niin sanotuilla demokraattisilla innovaatioilla on pyritty täydentämään edustuksellista demokratiaa, kun kansalaisten kiinnostus perinteistä demokratiaa kohtaan vähenee. Tarkoitus ei kuitenkaan ole korvata edustuksellista demokratiaa, vaan uusien osallistumistapojen kautta lisätä tai syventää kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia.¹⁰⁸

104 Kestilä-Kekkonen 2014, 41.

105 Ruostetsaari 2013, 39.

106 Paloheimo 2009, 45–46.

107 Mickelsson 2014, 418.

108 Setälä 2013, 16.

Kansalaisaloitteet, kansanäänestykset, kansalaisraadit, osallistuva budjetointi ja joukkoistaminen ovat vastanneet osallistumistavojen lisäämisen tarpeeseen. Professori Maija Setälän mukaan demokraattisten innovaatioiden rooli päätöksenteossa on kuitenkin usein jäänyt epäselväksi ja poliittiset vaikutukset heikoiksi. Deliberatiiviset kansalaisfoorumit ja joukkoistaminen ovat tähän mennessä olleet ”suhteellisen hampaattomia vaikutuskanavia”. Poikkeuksen tekevät kansanäänestykset, jotka ovat vaikutuksiltaan ”kaikkein järeimpiä kansalaisosallistumisen muotoja”, mutta niitä käytetään harvoin. Setälä esittää, että mikäli demokraattisia innovaatioita halutaan hyödyntää jatkossa, niiden rooli päätöksenteossa tulisi olla tarkkaan mietitty jo ennakolta.¹⁰⁹

Demokratiassa pelkkä osallistuminen ei riitä, osallistumisella tulisi myös olla vaikutusta. Demokratiapolitiikka on joutunut hieman sivuraiteille siinä, että demokratian edistämistä pidetään helposti erillisenä politiikan lohkona. Yhteiskunnallisesta todellisuudesta tavallaan erotetaan osallistumiseksi nimetty viipale,¹¹⁰ kun lähtökohtana tulisi olla demokratian ulottuminen kaikkialle. ”Osallistavalle hallintokulttuurille on leimallista, että kansalaisten näkemyksiä halutaan kuulla asioista, jotka sopivat edustuksellisen järjestelmän intresseihin. Agendan määrittelevät luottamusmiehet ja/tai virkamiehet, eivät kansalaisryhmät. Kansalaiskeskusteluja käydään aiheista, jotka ovat ”tarkoituksenmukaisia” sekä tavallisesti harmittomia ja merkitykseltään vähäisiä.”¹¹¹ Osallistuakseen eri vaikutuskanavien kautta kansalaisten tulisi kokea, että osallistumisella on aidosti vaikutusta päätöksentekoon.

Vaikuttavuuden lisäksi ongelma on, että vaikka esimerkiksi ”kansalaisfoorumien avoimuus kaikille halukkaille osallistujille vaikuttaisikin hyvin demokraattiselta... foorumiin itsevalikoitunut joukko voi olla hyvinkin vinoutunut”¹¹². Uudet osallistumistavat ovat siten

109 Mt., 28.

110 Eskelinen 2014.

111 Häyhtiö & Rinne 2007, 3.

112 Setälä 2013, 21.

”parhaimmillaan asioiden politisoimisessa ja julkisen keskustelun virittämisessä.”¹¹³

Uudet informaatio- ja viestintäkanavat ja yhteiskunnallinen osallistuminen

Uudet teknologiat muokkaavat demokraattisia toimintatapoja ja mahdollistavat osallistumisen mistä vain. Verkosta onkin tullut tärkeä politiikan teon paikka. ”Internet jatkaa luontevasti sekä yksilöllistymisen että henkilöitymisen etenemistä.”¹¹⁴

Teknologian hyödyntämistä ja demokratian kehittämistä korostavissa näkemyksissä lähtökohtana on usein aktiivinen kansalainen. Tapio Häyhtiö ja Jarmo Rinne ovat tutkineet, kuinka ihmiset hyödyntävät verkkoa ja pyrkivät vaikuttamaan sen avulla poliittisesti. He korostavat, että uusien tieto- ja viestintäteknologioiden kehitys mahdollistaa sen, että kuka vain voi reagoida näkemiinsä epäkohtiin, toimia yhdessä muiden kanssa, tuottaa sisältöjä ja pyrkiä vaikuttamaan julkiseen mielipiteeseen perinteisen median portinvartijaroolin ohi.¹¹⁵

Richard Davis (1999) ja Kim Strandberg (2009) ovat vähemmän optimistisia. Heidän mukaansa uusien viestintäteknologioiden olemassaolo ei itsessään kasvata ihmisten kiinnostusta politiikkaa kohtaan eikä lisää heidän osallistumistaan. Esimerkiksi se, että tieto on saatavilla, ei automaattisesti saa kansalaisia etsimään tai hyödyntämään sitä. Myöskään tiedon saaminen sosiaalisessa mediassa ei välttämättä vaikuta äänioikeutetun käyttäytymiseen verkon ulkopuolella. Siten on liikaa odottaa, että uudet teknologiat – pelkällä olemassaolollaan – tekisivät kansalaisten vaikutusmahdollisuudet tasavertaisemmiksi. Päinvastoin internet voi vahvistaa olemassa olevia eroja ihmisten osallistumisessa.¹¹⁶

Vuoden 2011 eduskuntavaalien aikaan 27 prosenttia suomalaisista seurasi vaaliuutisia internetissä esimerkiksi sanomalehtien verkko-

113 Paloheimo 2009, 61.

114 Hintikka 2009, 170.

115 Häyhtiö & Rinne 2007 (1b) & 2009.

116 Strandberg 2009 & 2012.

sivuilla.¹¹⁷ Osa ei käytä internetiä lainkaan. Toisessa ääripäässä ovat kansalaiset, joille uutisten kommentointi ja jakaminen sosiaalisessa mediassa on nimenomaan sosiaalista ja ulospäin suuntautunutta toimintaa. Viimeksi mainitut sosiaalisen median käyttäjät eivät pelkästään jaa uutisia, vaan he myös tulkitsevat niitä omista lähtökohdistaan.¹¹⁸

Ylilyöntejäkin tapahtuu. Sosiaalisen median ongelmana on, että kommunikointi tapahtuu useimmiten hyvin rajatuissa samanmielisten ihmisten yhteisöissä. Niiden sisällä poliittisten keskustelujen näkökulmat saattavat olla varsin yksipuolisia. Kuka vain voi sanoa mitä vain, ja näistä sanomisista tulee toisen mielessä faktoja. Internetiin onkin syntynyt toisistaan erillisiä rinnakkaisjulkisuuksia, joissa samat uutistapahtumat tulkitaan hyvin eri tavoin. Eriytyneiden kokemusmaailmojen sisällä saadaan vahvistusta omille yhteiskuntakäsityksille, ja kuilut eri yhteiskunnallisten näkemysten välillä syventyvät entisestään.¹¹⁹ Todellisuudet muokkautuvat hyvin erilaisiksi, ja kansalaisten yhteinen kokemus sekä yhteisöllisyys kärsivät. Myös ääriiliikkeet ja radikalismi voivat kukoistaa omissa kuplissaan.

Politiikasta kiinnostuneiden lisäksi poliitikot ja puolueet ovat aktiivisia verkossa. Esimerkiksi eduskuntavaaliehdokkaiden vaalisivustot ja sosiaalisen median hyödyntäminen ovat yleistyneet äärettömän nopeasti.¹²⁰ Kansalaiset eivät ole kuitenkaan olleet yhtä innokkaita verkon hyödyntämisessä. Esimerkiksi vuoden 2011 eduskuntavaaleissa 88 prosenttia ehdokkaista käytti Facebookia kampanjointiin, mutta kansalaisista ainoastaan 9 prosenttia käytti sosiaalista mediaa vaalien seuraamiseen.¹²¹ Vuoden 2015 eduskuntavaaleissa luku nousi 15 prosenttiin sosiaalisen median kohdalla, ja 31 prosenttia kansalaisista luki vaaliuu-

117 Strandberg 2012, 79–87.

118 Hatakka 2013, 147.

119 Mt., 147–148.

120 Kun vuonna 1999 23 prosentilla eduskuntavaaliehdokkaista oli omat kotisivut, vuoden 2011 vaaleihin mennessä luku oli kasvanut 69 prosenttiin. 55 prosentilla oli tuolloin oma vaaliblogi (Demokratiaindikaattorit 2013, 159). Facebook-sivustoa käytti jo 88 prosenttia ehdokkaista vuonna 2011 ja Twitterin käyttö nousi 2011 vaalien 19 prosentista 51 prosenttiin 2015 vaaleissa (Strandberg 2016, 103.)

121 Strandberg 2012, 84–90.

tisia verkossa. Puolueiden tai ehdokkaiden verkkosivujen (9 %) ja blogien (5 %) seuraaminen muuttuivat prosentin kumpikin.¹²²

Sosiaalisesta mediasta on kuitenkin korvaamatonta hyötyä ehdokkaalle, koska parhaimmillaan se levittää tietoa ehdokkaasta ilman, että vastaanottajien tarvitsee aktiivisesti etsiä sitä. Barack Obaman vuoden 2008 kampanja on malliesimerkki tästä. Äänestäjien suoran tavoittamisen sijaan, tai sen lisäksi, joillakin poliitikoilla korostuu viestiminen toimittajille sosiaalisessa mediassa. Sitä kautta poliitikko voi saada itselleen näkyvyyttä perinteisessä mediassa, ja siten sosiaalisen median välillinen merkitys kasvaa.¹²³

Puolueet tavoittavat tukijoitaan sosiaalisen median kautta yhä enemmän myös vaalien välillä. On mielenkiintoista, että puolueiden kannatus ei korreloi niiden sosiaalisen median seuraajien määrän kanssa. Syynä tähän ovat puolueiden erilaiset kannattajakunnat. Esimerkiksi vasemmistoliitolla (16 419) on enemmän seuraajia Facebookissa kuin keskustalla (12 773) ja sosialidemokraattisella puolueella (13 144). Eniten tykkääjä on kuitenkin vihreillä (31 436) ja perussuomalaisilla (31 089).¹²⁴ Kaikki seuraajat eivät kuitenkaan ole puolueen kannattajia tai äänestäjiä, vaan esimerkiksi eri puolueiden jäsenet saavat tietoa toisista seuraamalla näitä sosiaalisessa mediassa.

Vaaleista ja internetistä puhuttaessa ei voi ohittaa vaalikoneita. Niillä on kasvava vaikutus äänestyskäyttäytymiseen. Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa lähes puolet (45 %) äänioikeutetuista käytti ainakin yhtä vaalikonetta, ja 43 prosenttia kyselyyn vastanneista sanoi vaalikoneen vaikuttaneen heidän ehdokasvalintaansa.¹²⁵ Vaalikoneiden vaikutus äänestyspäätökseen on voimakkainta nuorten keskuudessa. Vuoden 2015 eduskuntavaaleissa alle 35-vuotiaista noin kolme neljästä vastasi vaalikoneiden vaikuttaneen heidän äänestyspäätökseensä. Yli 64-vuotiaista puolestaan sama osuus oli sitä mieltä, että vaalikoneet eivät olleet vaikuttaneet lainkaan heidän päätökseensä.¹²⁶

122 Strandberg 2016, 104.

123 Strandberg 2012, 81.

124 2.9.2016 tiedot.

125 Mykkänen & Borg 2013, 161–162.

126 Borg 2015, 38.

Sukupolvierot

Erityisesti nuorempien ikäryhmien äänestysaktiivisuudessa on tapahtunut heikkenemistä aikaisempiin sukupolviin verrattuna.

Vaikka nuoret tutkimusten mukaan arvioivat äänestämisen parhaimmaksi tavaksi vaikuttaa¹²⁷, nuorten äänioikeutettujen äänestysaktiivisuus on huomattavasti muita ikäryhmiä alhaisempaa. Vaikka nuorten äänestysaktiivisuus poikkeuksellisesti nousi vuoden 2011 eduskuntavaaleissa, äänioikeuttaan käytti vain 49 prosenttia 18–24-vuotiaista, ja 54 prosenttia 25–34-vuotiaista. Samana vuonna 55–64-vuotiaiden äänestysprosentti oli 84.¹²⁸ Ero ikäryhmien välillä oli siten suurimmillaan 35 prosenttiyksikköä. Käytännössä tämä tarkoittaa, että vanhempien ikäryhmien tahto näkyy paremmin sekä vaalituloksessa että toteutetussa politiikassa. Kun puolueet tietävät osallistumisen vinouman, niiden on helppo olla huomioimatta nuoria kampanjoinnissaan, mikä vahvistaa entisestään kehitystä, jossa nuoremmat kokevat ettei perinteinen politiikka ole heitä varten.

Tärkeimmäksi äänestämättömyyden syyksi 18–24-vuotiaat mainitsivat viitsimisen ja sen, että yhdellä äänellä ei ole juuri merkitystä. 25–44-vuotiaat puolestaan mainitsivat tärkeimmäksi syyksi epäluottamuksen poliitikkoja kohtaan ja vaikeuden löytää sopivaa ehdokasta. He eivät myöskään katsoneet äänestämisestä olevan mitään hyötyä itselleen.¹²⁹

Nykyään kaikki kansanryhmät pitävät äänestämistä entistä harvemmin kansalaisvelvollisuutena. Erityisesti nuorten kokemus äänestämisestä velvollisuutena on selvästi alhaisempi kuin aiemmilla sukupolvilla, eikä nuorten alentuneen äänestysaktiivisuuden voi siksi olettaa kohentuvan iän myötä. Aikaisemmat sukupolvet ovat jo nuorena kokeneet vaaleissa äänestämisen vahvemmin kansalaisvelvollisuudeksi.¹³⁰ Nuorempien sukupolvien äänestysprosentit eivät myöskään näyttäisi nousevan ikääntymisen myötä samassa määrin kuin aiempien suku-

127 Myllyniemi 2014, 25.

128 Wass & Borg 2012, 106.

129 Borg 2009, 159.

130 Borg 2013, 24.

polvien. Kyseessä on siten selvä sukupolvien välillä tapahtunut muutos. Pidemmällä aikavälillä tämä tulee näkymään osallistumistason heikkenemisenä vaaleissa.¹³¹

18–24-vuotiailla oli kaikkein heikoimmat tiedot politiikasta¹³², joten osa äänestämättömyydestä selittyy nuorten muita ikäryhmiä heikomalla tietotasolla.¹³³ Kouluilla olisi poliittisen tietotaidon lisäämisessä tärkeä tehtävä, ja varsinkin peruskoulussa tulisi panostaa enemmän yhteiskunnalliseen opetukseen.

Nuorten, kuten muidenkin ikäryhmien kohdalla, koulutustausta vaikuttaa osallistumiseen. Yliopistotutkinnon suorittaneista tai sitä suorittamassa olevista nuorista 44 prosenttia oli viimeisen vuoden aikana pyrkinyt vaikuttamaan heille tärkeisiin yhteiskunnallisiin asioihin. Ammatillisen perustutkinnon omaavista tai sitä suorittavista puolestaan vain 25 prosenttia oli viimeisen vuoden aikana pyrkinyt vaikuttamaan heille tärkeisiin yhteiskunnallisiin asioihin.¹³⁴ Vuoden 2015 eduskuntavaaleissa pelkän perusasteen suorittaneista 25–34-vuotiaista vain 31 prosenttia äänesti, kun korkeakoulutetuista 25–34-vuotiaista äänestäneitä oli 79 prosenttia.¹³⁵ Koulutustaustojen mukaan tarkasteltuna nuorten osallistumisessa on selkeä ero, ja tulisikin pyrkiä varmistamaan, että kansalaiset eivät jo nuorena erkane eri yhteiskunnallisen osallistumisen ja vaikuttamisen poluille.

Opetushallituksen raportti on oikeassa todetessaan, että ”vaikuttamisen kulttuuri muuttuu, kun jokainen sukupolvi vie demokratiaa eteenpäin uudella tavalla. Perinteiset edustukselliset toimintatavat eivät ehkä puhuttele nuoria samalla tavalla kuin aikaisemmin.”¹³⁶ Äänestämistä useammin nuoret antavat palautetta palveluista. Muita yleisimpiä tapoja osallistua ovat aloitteiden, vetoomusten ja adressien allekirjoittaminen, ostopäätöksillä vaikuttaminen, ”toiminta porukalla jonkin asian

131 Wass & Borg 2012, 107.

132 Elo & Rapeli 2011, 276.

133 Grönlund 2009, 184.

134 Mt., 21.

135 Wass & Borg 2016, 184.

136 OPH 2011, 68.

40 puolesta tai vastaan” sekä keskustelutilaisuuksiin tai kokouksiin osallistuminen.¹³⁷

Vaikka nuoremmat saavat paljon vanhempia enemmän tietoa vaalikoneista ja ehdokkaiden nettisivuilta, yllättävää on, että nuoret eivät pidä sosiaalista mediaa ja nettifoorumeita tehokkaina tapoina vaikuttaa. Nuorista 65 prosenttia kommentoi yhteiskunnallisia aiheita koskevia päivityksiä sosiaalisessa mediassa harvemmin tai ei koskaan, ja 79 prosenttia kirjoittaa yhteiskunnallisia aiheita koskevia päivityksiä sosiaalisessa mediassa harvemmin tai ei koskaan.¹³⁸ Toki sosiaalisen median ja nettifoorumeiden painoarvo on aikaisempaan verrattuna kasvanut, ja verkkovaikuttamisen rooli tulee tulevaisuudessa varmasti painottumaan entistä enemmän.

Myös nuorten kohdalla samat aktiiviset henkilöt osallistuvat monilla eri tavoilla. Kaikkein aktiivisimmin useita vaikutuskeinoja hyödyntävät ne nuoret, joilla on yliopistotutkinto tai jotka ovat sitä parhailaan suorittamassa. Heikoiten eri keinoja hyödyntävät nuoret, joiden työttömyys on kestänyt yli 6 kuukautta. Kun vertaillaan äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden osallistumista muiden vaikuttamiskanavien kautta, aktiivisimmin niitä hyödynsivät nuoret, jotka olivat äänestäneet edellisissä vaaleissa. Äänestäneet nuoret olivat äänestämättömiä aktiivisempia myös perinteisen edustuksellisen demokratian ulkopuolella, esimerkiksi ostopäätöksillä vaikuttamisessa ja palautteen antamisessa.¹³⁹

Pitkäjänteinen sitoutuminen puolueisiin ja oman päätäntävällän jakaminen jonkin muun tahon kanssa on aktiivisesti osallistuvilla nuorille vieras ajatus. Tutkimuksissa on selvinnyt, että oman autonomisen päätöksenteon säilyttäminen on nuorille tärkeää, ja aktiiviset nuoret osallistuvatkin mieluummin asiavetoisiin, yksilöllisesti valittaviin projekteihin. Niitä määrittävät kampanjaluonteisuus ja vaihtuvat verkostot.¹⁴⁰ Vaikuttaminen ei välttämättä tapahdu perinteisen puoluepolitiikan ulkopuolella, mutta merkittävä piirre osallistumiselle on nimenomaan sen projektiluonteisuus.

137 Myllyniemi 2014, 27.

138 Mt., 25, 35.

139 Myllyniemi 2014, 27–30.

140 Ronkainen 2012, 8.

Tulevaisuudessa ikään perustuvat jakolinjat todennäköisesti kasvavat. Äänestäjien mediaani-ikä on nousut jatkuvasti, ja vuoden 2007 vaaleissa jo yli puolet äänestäneistä oli yli 50-vuotiaita.¹⁴¹ Erialaisten osallistumistapojen väliin onkin muodostumassa ikäryhmien kuilu. Vaali- ja puolueosallistuminen on yleisempää vanhemmilla ikäluokilla, kun taas niin kutsutut vastademokratian aktiviteetit, vetoomusten allekirjoittaminen ja boikotteihin osallistuminen ovat yleisempiä nuorten ja keski-ikäisten keskuudessa.¹⁴²

141 Paloheimo & Borg, 365.

142 Mt., 366.

Keinoja osallistumisen ja edustuksellisuuden vahvistamiseksi

”Mitä enemmän kansalainen luottaa mahdollisuuksiinsa saada aikaan parannuksia, sitä todennäköisemmin hän ryhtyy aktiiviseen toimintaan. Mitä vähemmän kansalainen luottaa vaikutusmahdollisuuksiinsa, sitä todennäköisemmin hän jää lojaleiksi tai välinpitämättömäksi.”¹⁴³

DEMOKRATIAA UUDISTETTAESSA on otettava huomioon ihmisten muuttuneet osallistumispreferenssit ja -tavat. Järjestelmää ei ole järkevää luoda kokonaan uudestaan, mutta parannusten tulisi vastata kansalaisten tämän päivän tarpeisiin. Uudistuksissa pitää ottaa huomioon kansalaisten osallistumisen projektipainotteisuus, edustuksellisen politiikan vahvistunut henkilökeskeisyys ja uusien teknologioiden olemassaolo. Myös osallistumisen polarisaation lieventämisen on oltava uudistusten kärjessä.

Osallistumistapoja on monipuolistettu jo monella tapaa. Vaaleja ja äänestämistä on pyritty uudistamaan edistämällä sähköistä äänestystä, ja vaalien samanaikaisesta järjestämisestä on ollut puhetta. Vaalipiirien yhdistämisen piti nostaa äänestysaktiivisuutta äänikynnyksen madaltuessa, mutta ensimmäisellä kerralla äänestysaktiivisuus uusissa vaalipiireissä itse asiassa hieman laski.¹⁴⁴ Uusissa vaalipiireissä on tosin käyty vasta yhden eduskuntavaalit, joten vielä on liian aikaista tehdä päätelmiä uudistuksen vaikutuksista pidemmän päälle.

Kansalaisaloitteet ovat jo löytäneet paikkansa kansan tahdon tuojana eduskuntaan vaalien välissä. Myös kuntalaisaloitteet ovat olleet usein käytössä (lähinnä kuntaliitoksien yhteydessä), ja erilaisia lähidemokratian malleja, osallistuvaa budjetointia, joukkoistamista ja kansalaispaneelija on kokeiltu. Nämä kaikki ovat kannatettavia uudis-

143 Wiberg 2001, 41–42.

144 Westinen & Borg 2016.

tuksia, mutta ne eivät korjaa osallistumisen vinoumaa. Siksi on mietittävä pintaa syvemmälle ja pyrittävä korjaamaan osallistumattomuuden syitä pelkkien osallistumistapojen lisäämisen sijaan.

Taloudellisen eriarvoisuuden kasvu ja huono-osaisuus näkyvät myös poliittisessa osallistumisessa. Erilaisista demokratiaa lisäävistä toimenpiteistä huolimatta on useita eri väestöryhmiä, jotka eivät tunne itseään yhteiskunnan täysivaltaisiksi jäseniksi, eivätkä siksi hyödynnä uusia-kaan vaikutuskanavia. Koska yhteiskunnan sosioekonominen kehitys vaikuttaa demokratian toteutumiseen, esimerkiksi työllisyydestä, köyhyydestä ja syrjäytymisestä huolehtiminen tulisi nähdä demokratia-kysymyksinä.

Edustuksellinen demokratia on ja pysyy pitkälle tulevaisuuteen. Sen lisäksi, että innovoidaan uusia osallistumistapoja edustuksellista demokratiaa täydentämään, itse edustuksellisen demokratian vahvistamisen tulisi olla tärkeimpänä tavoitteena.

Demokratian tilaa pohdittaessa keskitytään helposti analysoimaan, mikä vaaleissa nukkuvissa on vikana, kun olisi hyödyllisempää miettiä, miten järjestelmää tulisi muuttaa, jotta useampia heikosti osallistuvia saataisiin mukaan heitä itseäänkin koskevaan päätöksentekoon. Puolueiden kohdalla puolestaan uudistuminen tarkoittaa, että kansalaisten ei tarvitse muuttua osallistuakseen puoluetoimintaan, vaan puolueiden tulisi muuttua niin, että kansalaiset kokevat puoluetoiminnan mielekkääksi. Lisäksi osallistumis- ja vaikuttamiskanavien moninaistuminen vaatii entistä vahvempaa demokratiakasvatusta nuorten sitouttamiseksi yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

Muutos vaatisi myös muutosta asenteissa, sitä miten politiikasta puhutaan. Jos politiikka esitetään aina negatiivisena asiana, ei ole ihme, jos kansalaiset hylkivät sitä. Demokratia on kaikkien osallistumista yhteisten asioiden hoitoon. Paradoksaalista on, että demokratia nähdään positiivisena asiana ja politiikka negatiivisena. Kuitenkin demokratian on mahdotonta toimia ilman politiikkaa.

Tässä luvussa esitän järjestelmätason uudistuksia ja puoluetoiminnan toimintatapoja, jotka voisivat laajentaa osallistujien joukkoa. Keinot eivät ole taikatemppu osallistumisen korjaamiseksi, mutta ne olisivat askeleita oikeaan suuntaan.

Äänestysiän alentaminen

Ensimmäinen äänestyskerta on tärkeä tulevan äänestyskäyttäytymisen kannalta.¹⁴⁵ Nuoret syrjäytyvät äänestämisestä sitä todennäköisemmin, mitä myöhemmin ensimmäinen mahdollinen äänestyskerta on. Siinä missä ”18-vuotiaana yksilö on kaikkein löyhimmin kiinni yhteiskunnan” rakenteissa, 16–17-vuotiaat asuvat yleensä vielä kotona ja kotikunnissaan ja pääsääntöisesti opiskelevat. Kotikunnan asiat saattavat olla tutumpia, vanhempien ja kavereiden esimerkki on saatavilla, sekä koko ikäluokka on vielä koulujen kautta tavoitettavissa. Siellä missä äänestysikä on alennettu, 16–17-vuotiaat ovat äänestäneet 18–24-vuotiaita aktiivisemmin. Esimerkiksi Norjan kuntavaalikokeilussa 58 prosenttia 16–17-vuotiaista käytti äänioikeuttaan, kun 18–21-vuotiaista vain 46 prosenttia äänesti.¹⁴⁶ Sen lisäksi ”äänestysiän alentaminen 16 vuoteen saattaisi vähentää äänestämiseen liittyvää polarisaatiota, koska äänestämisen opittaisiin kouluissa jo ennen kuin nuorten tiet eri oppilaitoksiin tai työelämään erkanevat.”¹⁴⁷

Äänestysiän alentaminen on ottanut tuulta purjeisiin Euroopassa viime vuosina. Viimeksi syksyllä 2015 sekä Euroopan neuvoston paikallis- ja aluehallinnon kongressi¹⁴⁸ että Euroopan parlamentti¹⁴⁹ suosittivat äänestysiän alentamista kuuteentoista vuoteen jäsenmaissa.¹⁵⁰ Sitä ennen Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous on vuoden 2011 päätöksessään suosittanut, että jäsenmaat selvittäisivät mahdollisuutta alentaa äänestysikä kuuteentoista kaikissa vaaleissa.¹⁵¹

145 Wagner ym. 2012, 372. OM 2010, 28 & 34.

146 Ødegård ym. 2015, 2.

147 OM 2010, 34.

148 Lokakuussa 2015 järjestetty Euroopan neuvoston paikallis- ja aluehallinnon kongressi suositti äänestysiän alentamista 16 vuoteen paikallisvaaleissa. (Council of Europe Congress of Local and Regional Authorities CG/2015(29)8FINAL).

149 Euroopan parlamentin vaaleihin.

150 European Youth Forum 12.11.2015. European Parliament Committee on Constitutional Affairs (2015/2035(INL)).

151 Council of Europe Parliamentary Assembly Resolution 1826 (2011).

Itävallassa alennettiin äänestysikä vuonna 2007 kuuteentoista vuoteen kaikissa vaaleissa. Skotlannissa kokeiltiin 16-vuotiaiden äänioikeutta kansanäänestyksessä Skotlannin itsenäisyydestä vuonna 2014 ja alennettu äänestysikä ollaan nyt ottamassa käyttöön kansallisissa vaaleissa. Virossa kuntavaalien äänestysikä laskettiin viime vuonna kuuteentoista¹⁵² ja Ruotsissakin kaavaillaan kokeilua vuosien 2018 ja 2022 kuntavaaleihin.¹⁵³

Se, että nuoret ovat rikosvastuussa ja maksavat työstään veroa 16-vuotiaina, puoltaa nuorten oikeutta vaikuttaa verorahojen käyttöön sekä muihin itseään koskeviin asioihin.

Äänestysiän alentamista vastustaneet vetoavat vaalikelpoisuuteen tai siihen, että nuoret eivät ole tarpeeksi kypsiä tai kiinnostuneita yhteiskunnallisista asioista. Vaalikelpoisuutta ei kuitenkaan ole pakko yhdistää äänioikeuteen. Tutkimuksissa ei ole myöskään havaittu, että nuorten kyky ymmärtää politiikkaa olisi muita ikäryhmiä huonompi. Itävallassa tehdyssä tutkimuksessa paljastui, että 16–18-vuotiaiden kiinnostus politiikkaa kohtaan ei ole heikompaa kuin muiden alle 30-vuotiaiden. Itse asiassa he sijoittuivat kiinnostuksessa korkeammalle kuin 18–21-vuotiaat tai 26–30-vuotiaat. Tutkimuksessa ei myöskään löydetty todisteita väittämälle, että 16–18-vuotiaiden äänestyspäätökset olisivat vähemmän linjassa heidän poliittisten näkemystensä kanssa kuin muilla ikäryhmillä.¹⁵⁴

Suomessa vuoden 2012 Nuorisobarometrin mukaan 15–19-vuotiaista 14 prosenttia oli erittäin kiinnostuneita politiikasta ja 42 prosenttia jonkin verran kiinnostuneita. Vain 16 prosenttia ei ollut lainkaan kiinnostunut.¹⁵⁵ Kun kiinnostusta löytyy, tulisi se kytkeä olemassa oleviin vaikutuskanaviin.

Ikärajan alentaminen pakottaisi puolueet myös kiinnittämään enemmän huomiota nuoriin. Nyt kun nuorten äänestäjien määrä on suhteessa alhainen, puolueiden on helppo suunnata viestinsä niille,

152 ERR 5.6.2015.

153 Statens offentliga utredningar SOU 2016:5.

154 Wagner ym. 2012, 376–380.

155 Myllyniemi 2012, 7.

46 jotka äänestävät aktiivisemmin. Toisaalta myös se, että nuorella on äänioikeus, jo itsessään nostaa nuoren kiinnostusta politiikkaa kohtaan.

Suomessa oikeusministeriö on selvittänyt kuntavaalien äänestysikärajan laskemista vuonna 2010, ja puoluesihteerit puivat aihetta vuonna 2013, mutta toistaiseksi idea on torjuttu. Suomessakin olisi perusteltua vähintään kokeilla alennettua äänestysikää sekä ottaa opiksi muiden maiden kokemuksista. Uudistus myös tukisi koulujen demokratiakasvatusta, ja alennettu äänestysikä ja demokratiakasvatus tukisivat siten toinen toisiaan. ”Jos toisen asteen opiskelijoilla olisi äänioikeus, äänestäminen voitaisiin paremmin kytkeä koulun demokratiakasvatukseen ja opetukseen. Äänioikeuden myötä myös esimerkiksi koulun yhteiskuntaopin opetus voisi konkretisoitua nuorille.”¹⁵⁶

Demokratiakasvatus ja yhteiskunnallinen opetus

Tieto lisää kiinnostusta politiikkaa ja osallistumista kohtaan. Pelkkä äänestysikänsä alentaminen ei riitä aktivoimaan nuorimpia, vaan se tarvitsee tuekseen myös aktiivista nuorille suunnattua demokratiakasvatusta. Demokratiakasvatus kattaa yksilön oikeudet ja vastuut yhteiskunnassa sekä osallistumisen yhteiskunnalliseen ja poliittiseen toimintaan. Viimeksi mainitut edellyttävät valmiuksia, kuten kriittistä ajattelua ja kommunikaatiotaitoja sekä kyvyn ymmärtää politiikkaa ja yhteiskunnallisia aiheita.¹⁵⁷

Mitä aikaisemmin lapsille ja nuorille opetetaan osallistumista ja vaikuttamista, sitä todennäköisemmin he oppivat hyödyntämään eri tapoja vaikuttaa.¹⁵⁸ Siksi koulussa tulisi opettaa enemmän yhteiskunnallisia aiheita, ja myös opettajaksi valmistuvien valmiuksia demokratiakasvatukseen tulisi vahvistaa.

Nuoret saattavat sanoa, että politiikka ei kiinnosta heitä, mutta yksittäisistä asioista kysyttäessä nuorilla kuitenkin on mielipiteitä aiheesta kuin aiheesta. Opetushallituksen järjestämissä demokratiakasvatuksen asiantuntijatyöpajoissa vuonna 2011 eri kouluasteilla toimivat rehtorit

156 OM 2010, 48.

157 Rautiainen ym. 2014, 26.

158 OM 2014, 58.

ja opettajat korostivat, että oppilaat ovat aktiivisia keskustelijoita. He ”eivät ole erityisen kiinnostuneita puoluepolitiikasta, mutta ovat kiinnostuneita yhteiskunnallisista asioista ja vaikuttamista arvostetaan”.¹⁵⁹

1970-luvun kokemusten perusteella Suomessa on tultu liian varovaisiksi politiikan suhteen kouluissa. Demokratiakasvatuksessa ei nykyisellään välttämättä edes puhuta puolueista, politiikasta ja äänestämisestä.¹⁶⁰ Ei myöskään voi olettaa, että nuoret innostuvat politiikasta ja vaikuttamisesta, jos koulussa opetetaan järjestelmän rakenteista kiviä, sisältöjä ja vaihtoehtoja – siis politiikkaa – varoen. Demokratiaa ei ole ilman politiikkaa. Ja puolueet ovat tärkeä osa edustuksellista demokratiaa.

Kyse ei ole minkään yhden ainoan totuuden opettamisesta, vaan oppilaiden tulee saada monipuolista historiallista tietoa ja yhteiskunnallista lukutaitoa sekä oppia perustavanlaatuisia kansalaistaitoja kuten analyttisyyttä ja argumentointitaitoja. Kun politiikan pelko kouluissa on mennyt liian pitkälle, vaarana on, että kasvatetaan kansalaisia, joilla on olemattomat tiedot yhteisten asioiden hoitamisesta. Kansalaiset jakautuvat tietotaidon mukaan ja toisaalta demokratiasta tulee vain aktiivisten ja asiantuntijoiden asia. Demokratiassa sekä sivistyksen että osallistumisen tulee kuulua kaikille.

Perusopetuksen opetussuunnitelmassa sanotaan muun muassa, että perusopetuksen tulee edistää demokratiaa ja aktiivista toimijuutta kansalaisyhteiskunnassa.¹⁶¹ Erityisesti yhteiskuntaopin

”tehtävänä on tukea oppilaiden kasvua aktiivisiksi, vastuuntuntoisiksi ja yritteliäiksi kansalaisiksi. Oppilaita ohjataan toimimaan erilaisuutta ymmärtävässä, ihmisoikeuksia ja tasa-arvoa kunnioittavassa moniarvoisessa yhteiskunnassa demokratian arvojen ja periaatteiden mukaan. Oppiaineen tehtävänä on antaa yhteis-

159 OPH 2011, 68.

160 Esimerkiksi Koordinaatti – Nuorten tieto- ja neuvontatyön kehittämiskeskuksen 2016 julkaisemassa, OM:n ja OKM:n rahoittamassa ”Sinä olet demokratiakasvattaja!” -oppaassa keskitytään osallistavaan ideointiprosessiin, viestintä- ja vuorovaikutustaitoihin.

161 OPH 2014, 16.

kunnan toiminnasta ja kansalaisen vaikutusmahdollisuuksista tiedollinen perusta sekä rohkaista oppilaita kehittämään oma-aloitteisiksi yhteiskunnallisiksi ja taloudellisiksi toimijoiksi.”¹⁶²

Opetus- ja kulttuuriministeriön tilaamassa selvityksessä demokratiaan ja ihmisoikeuksiin liittyvistä kysymyksistä opettajankoulutuksessa todetaan, että demokraattisessa yhteiskunnassa jokaisen opettajan tulisi olla demokratiaan kasvattaja, sillä ”demokratian kehittäminen ja vaaliminen on yksi keskeisimmistä yhteiskunnallisista tavoitteista ja läpäisee kaikki kouluasteet varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen”. Kuitenkin ”arviointitutkimusten tulokset ovat aina osoittaneet yhteiskunnallisten ja sosiologisten sisältöjen olleen marginaalissa opettajankoulutuksessa”, mikä jättää demokratiakasvatuksen muutaman yksittäisen asiasta kiinnostuneiden opettajan vastuulle.¹⁶³

Valtioneuvoston demokraatiapoliittisessa selonteossa todetaan, että ”parhaiten demokratiakasvatus on toteutettu lukiokoulutuksessa, ja suurimmat kehittämistarpeet kohdentuvat perusopetuksen 1–6-luokille ja ammatilliseen peruskoulutukseen”¹⁶⁴

Valittavasti tutkimukset myös osoittavat, että nuorten yhteiskunnalliset tietotaidot ja vaikuttamisen halu eriytyvät koulutuksen mukaan. Poliittisessa aktiivisuudessa ja kiinnostuksessa on suuria eroja ammattikoulun ja lukion käyneiden välillä¹⁶⁵ (eroista enemmän edellisessä luvussa). Tämä näkyy muun muassa sisäistä kansalaispätevyyttä¹⁶⁶

162 Mt., 24.

163 Rautiainen ym. 2014, 20–22.

164 OM 2014, 58.

165 Mt.

166 Sami Borg määrittelee sisäisen kansalaispätevyyden seuraavasti: ”Yleisen poliittisen kiinnostuksen, politiikan seuraamisen ja siitä puhumisen ohella nuorten politiikkaan kiinnittymisen kannalta on olennaista se, kuinka he katsovat ymmärtävänsä politiikkaa ja kuinka päteviksi he arvioivat itsensä politiikkaan osallistumisen kannalta.” http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisoasiain_neuvottelukunta/julkaisut/muut_tutkimukset/Nuoret_politiikka_ja_yhteiskunnallinen_syrjyminen.pdf s 19.

mitattaessa. Esimerkiksi vuoden 2013 Nuorisobarometrissa¹⁶⁷ ylioppilaista ja lukiolaisista 70 prosenttia koki itsensä sisäisesti kansalaispäteviksi, kun ammatillisesti koulutettujen tai ammatillisessa koulutuksessa parhaillaan olevien luku oli vain 55 prosenttia. Yliopistokoulutettujen tai yliopistotutkintoa parhaillaan suorittavien kohdalla luku nousee 81 prosenttiin.

Oppilaiden yhteiskunnallisessa kiinnostuksessa voi olla eroja, jotka vaikuttavat opintotien valintaan, mutta itse ammattikoulujen ja lukioiden opinnot on myös suunniteltu siten, että ne vahvistavat eri opintolinjojen välisiä yhteiskunnallisen osaamisen eroja. Ammattikoulujen opintokokonaisuuksissa on huomattavasti vähemmän yhteiskunnallista sisältöä. Vuonna 2011 tehdyssä kyselyssä ilmeni, että demokratiakasvatuksen teemoja on vain noin joka toisen ammatillisen oppilaitoksen opetussuunnitelmissa.¹⁶⁸

Koska nuorten kohdalla koulutustausta vaikuttaa tällä hetkellä osallistumiseen, tulisi opintoja uudistaa siten, että tulevaisuudessa nuorilla olisi samat valmiudet osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon koulutustaustasta riippumatta. Ammattikouluissa vuonna 2015 voimaan tulleissa tutkintojen perusteissa opintojen yhteisiin osiin lisättiin hieman yhteiskunnallista painotusta, mutta opintojen sisältö silti ei ole lähelläkään lukioissa saatavan yhteiskunnallisen opetuksen määrää. Valitettavasti lukioissa on nähtävissä vastakkainen kehitys. Opetusministeriö ja Opetushallitus käynnistivät Uusi lukio – uskalla kokeilla -tuntijakokokeilun elokuussa 2016. Kokeiluun osallistuvissa lukioissa valinnaisuus mahdollistaa sen, että lukion päättötodistuksen voi saada suorittamatta yhtään kurssia historiaa, yhteiskuntaoppia tai filosofiaa. Kokeilu kestää kolme vuotta, ja siihen on saatavissa kahden vuoden jatkoaika.¹⁶⁹

167 15–29-vuotiaita koskeva tutkimus.

168 OPH 2011, 54–55.

169 Liiten/HS 30.1.2016. OKM: Kokeilutuntijako 26.2.2016.

Puoluetoininnan uudistaminen

Edustuksellisessa demokratiassa kansan edustajat valitaan vaaleilla. Toimivat vaalit edellyttävät toimivia puolueita ja toimivat puolueet osallistuvia, aktiivisia kansalaisia.¹⁷⁰ Siten puolueiden tilaa ja roolia tulee tarkastella kriittisesti, ja niiden toiminnan parantaminen vahvistaisi myös edustuksellista demokratiaa.

Joukkopuolueiden aika on ohi. Jos puolue haluaa menestyä, se ei enää voi olla sisäänpäin katsova eikä tarkasti määriteltyn jäsenistöön nojaava. Kansalaiset haluavat osallistua projektiluontoisesti. Tämä pätee niin puoluekannatukseen kuin asiasisältöön vaikuttamiseen. Samoin puoluesidonnaisuuden heikennyttyä ja liikkuvien äänestäjien määrän kasvettua on otettava huomioon, että sama henkilö voi olla samanaikaisesti useamman puolueen potentiaalinen kannattaja. Puolueiden tulisi avata päätöksentekoa ja alentaa osallistumiskynnystä vastatakseen paremmin kansalaisten muuttuneisiin osallistumistapoihin ja saadaksesen ihmisiä mukaan toimintaan.¹⁷¹

Elinvoimainen puolue saa uusia jäseniä, mutta perinteisen jäsenyyden ei kuitenkaan tarvitse olla itsetarkoitus. Etenkään, koska perinteisten puoluejäsenten määrä ei myöskään ennakoi puolueiden vaalimenestystä, eikä siten myöskään puolueen vaikutusvaltaa sen ajamiin asioihin. Suomalaisista puolueista keskusta on omaa luokkaansa yli 100 000 jäsenellään. SDP, kokoomus ja RKP ovat 30–40 000 jäsenen kokoluokkaa. Vihreillä, kristillisdemokraateilla, perussuomalaisilla ja vasemmistoliitolla on 6 000–10 000 jäsentä kullakin. Pienpuolue RKP:n jäsenmäärä on siis moninkertainen verrattuna perussuomalaisiin, joka kaksissa viime vaaleissa kasvatti itsensä isojen puolueiden kategoriaan.

Järjestörakenteet

Melko tyypillinen näkemys on, että puolueet ovat ”kankeita, laitostuneita ja vanhanaikaisia hierarkkisia organisaatioita”¹⁷² esimerkiksi kan-

170 Borg 1996, 215.

171 Hintikka 2009, 209.

172 Forsberg & Raunio 2014, 16.

salaisjärjestöihin tai pienempiin yhden asian liikkeisiin verrattuna. Suurin osa puolueista onkin luotu alueellisten rakenteiden ja luokkarakenteiden mukaisiksi aikana, jolloin viestintä ei ollut reaaliaikaista kuten nykypäivänä. Poliitiikan aktiiveille, puolueen sisäisestä politikoinnista kiinnostuneille ja siinä kannuksensa hankkineille moniportainen ja vaikeaselkoinen puolueen sisäinen päätöksenteko saattavat olla itsensäselvyyksiä.

Puoluetoiminnasta kiinnostuneesta uudesta jäsenestä kompleksinen rakenne voi kuitenkin tuntua byrokraatiaviidakolta, johon hyppääminen ja jonka sisällä luoviminen voi tuntua turhalta ja aikaa vievältä panostukselta, kun asiaan voi tarttua suoraankin. Puolueiden osastoista, kunnallisjärjestöistä ja piireistä muodostuu monta sisäisen hallinnon tasoa. ”Monimutkaiset ja osin näennäisdemokraattiset valta- ja järjestörakenteet, tehottomat kokouskäytännöt, muu byrokratia ja vaikeaselkoinen järjestöllinen kieli eivät ainakaan lisää puolueiden vetovoimaa.”¹⁷³

Voidaan olettaa, että kun kansalainen ottaa yhteyttä puolueeseen, hän on kiinnostunut itse emopuolueesta, ei jonkin paikallisosaston toiminnasta, jonka olemassaolosta hän ei ole välttämättä ikinä kuullutkaan. Puolueosastoja kannattaisi yhdistää isommiksi kokonaisuuksiksi tai luopua niistä kokonaan, ja kansalaiselle tulisi vähintään olla mahdollista liittyä suoraan kunnallisjärjestöön. Perussuomalaisilla tämä on viety pisimmälle, sillä ihmiset liittyvät suoraan emopuolueeseen.

Vuosia kokouksissa istuminen tuntuu hitaimmalta mahdolliselta tavalta vaikuttaa. Poliittinen osallistuminen on muuttunut suoremaksi ja nopeatempoisemmaksi, ja puolueiden olisikin harkittava suorempia ja monipuolisempia osallistumistapoja sekä järjestörakenteiden yksinkertaistamista vastatakseen nuorempien ja tulevien sukupolvien tarpeisiin. ”Suomalaiset ovat tottuneet työelämässä ja vapaaajallaankin tehokkaaseen ajankäyttöön, ja he odottavat tehokkuutta myös puolueilta.”¹⁷⁴

Karina Jutilan mukaan järjestöllisen perinteen vaaliminen on koettu monissa puolueissa tärkeämmäksi kuin uudistuminen, joka puolestaan

173 Jutila 2008, 66.

174 Mt.

takaisi toiminnan tulevaisuuden.¹⁷⁵ Hän kuvaa tilannetta keskustapuolueen sisäisistä demokratiaa käsittelevässä väitöskirjassaan seuraavasti:

”Puolueen sisäisestä demokratiasta voi muodostua... osallistujien demokratiaa, jossa kokeneimmat hallitsevat päätöksentekoa ja samalla mitätöivät hiljaisten massojen osallistumisen motiiveja... Ylivertainen kokemus, osaaminen ja eliittiryhmien itse-riittoiset toimintatavat voivat heikentää vähemmän kokeneiden kiinnostusta puoluepoliittiseen toimintaan, ja militanttijäsenistö voi kokea uudet jäsenet omia asemiaan vaarantaviksi... Militantti-eliitti voi siten puoluetta vahingoittavasti estää uusien henkilöiden mukaantulon puolueen toimintaan, osaamisen vahvistumisen ja monipuolistumisen, uudistumisen sekä pahimmassa tapauksessa puolueen kannatuksen kasvun.”¹⁷⁶

Pidempään toiminnassa mukana olleiden huolena varmasti myös on, että toimintatapoja avattaessa puolueiden sisäisiin valtasuhteisiin voisi tulla muutoksia ja uusia epätasapainotiloja.¹⁷⁷ Puolueissa tulisikin pohtia, mitkä niiden tavoitteet ovat. Jos vanhat toimintatavat pienemmällä porukalla riittävät, uudistuksia ei tarvita. Jos halutaan lisää ihmisiä mukaan ja halutaan heidän osallistuvan ja puolueen saavan heiltä uusia ideoita, rakenteita tulee karsia ja vaikuttamistapoja yksinkertaistaa ja nopeuttaa. Jos uusi jäsen lannistuu heti puolueeseen liityttyään tai hänen pitää sitoutua puoluepolitiikointiin vuosiksi, ennen kuin pääsee vaikuttamaan mihinkään, motivaatio osallistua puolueen kautta saattaa lopahtaa.

Monipuoliset jäsenyydet

Puolueiden tulisi suunnata toimintaa entistä enemmän kannattajilleen. Puolueet haluavat pärjätä vaaleissa pystyäkseen edistämään ajamaansa agenda, ja potentiaalisten äänestäjien määrä on puolueen jäseniin ver-

175 Mt.

176 Jutila 2003, 117.

177 Scarrow 2015, 175.

rattuna moninkertainen. Esimerkiksi vuoden 2015 eduskuntavaaleissa keskustaa ja RKP:ta lukuun ottamatta¹⁷⁸ alle yksi kymmenestä puolueita äänestäneistä oli kyseisen puolueen jäsen.¹⁷⁹ Tämä kuvaa kuinka tärkeitä puolueeseen kuulumattomat kannattajat ovat puolueen menestykselle.

Nykykansalainen ei helposti sitoudu puolueeseen, mutta se ei tarkoita, että puolueiden täytyy menettää relevanssinsa. Puolueen toimintaan voi osallistua, puoluetta voi kannattaa ja sen viestimiä seurata ole-matta jäsen perinteisellä tavalla.

Kun puoluesidonnaisuus on entistä heikompaa, myös erilaiset kevyemmät jäsenyydet ja osallistumistavat voivat tulla tarpeellisiksi. Paavo Väyrysen kansalaispuolue saattaa olla aikaansa edellä siinä, että tavalliset kansalaiset pääsevät ainoastaan sen kannattajajäseniksi. Toisaalta kaikkien jäsenyyksien tai kannatuksen ei tarvitse mahtua samaan muotiin.

Kosiara-Pedersen, Scarrow ja van Haute (2015) esittävät, että vaikka puoluejäsenyys on ollut laskeva trendi kaikkialla, vaihtelua on, eikä kyse ole ainoastaan kansalaisten vähenevästä kiinnostuksesta puoluejäsenyyttä kohtaan. Puolueilla itsellään on myös kyky omilla toimillaan vaikuttaa jäsenmääräänsä, ja nämä eri toimintatavat selittävät eroja puolueiden ja maiden välillä. Heidän eurooppalaisia puolueita koskevassa tutkimuksessaan selviää, että puolueet ovat sekä alentaneet jäsenmaksuja että helpottaneet liittymistä (esimerkiksi internetissä) mutta ovat lisäksi myös ideoineet kevyempiä jäsenyyden tai virallistetun kannattajuuden muotoja.

Useilla eurooppalaisilla puolueilla on erilaisia jäsenkategorioita. Britannian työväenpuolueella esimerkiksi on nykyään kolme jäsenkategoriaa: perinteiset jäsenet, sidosjärjestöjäsenet ja kannattajaksi rekisteröityneet. Oikeudet vaihtelevat, mutta kaikilla jäsenyytyypeillä on esimerkiksi oikeus äänestää puoluejohdosta.¹⁸⁰ Toisaalta tutkimuksen perusteella

178 Olettaen, että kaikki puoluejäsenyyden omaavista olisivat äänestäneet omaa puoluettaan.

179 Puolueiden saamat äänimäärät Tilastokeskus: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaa__evaa__evaa_2015/130_evaa_tau_103.px/?rxid=76107416-bffd-4c89-a466-fe18c4cb550b, haettu 30.8.2016. Puolueiden jäsenmääristä on vaikea saada tarkkaa tietoa, ja siten laskelmiin käytetyt luvut ovat viitteellisiä.

180 Keen 2015, 11–12.

näyttää siltä, että kevyempien jäsenyyksien mahdollisuus ei lisää puolueen jäsenistön määrää, vaan että puoluepolitiikassa vähemmän aktiiviset puolueen jäsenet valitsevatkin täysjäsenyyden sijaan kevytjäsenyyden. Siten puolueen kokonaisjäsenmäärä ei välttämättä kasvaisi.¹⁸¹

Toisaalta monikanavainen puoluekiinnittyneisyys voi kattaa perinteisen puoluejäsenyyden, puolueen uutiskirjeiden tilaamisen, niiden sosiaalisen median seuraamiseen, keskustelutilaisuuksiin ja verkossa käytävään keskusteluun osallistumisen, puoluelehtien seuraamisen ja niin edelleen. Uusissa osallistumiskanavissa painottuu yleensä sähköisten alustojen käyttö ja osallistumisen vaivattomuus.¹⁸² Puolueiden tulee ehkä hyväksyä se, että liikkuvien äänestäjien lisääntyessä ja projektiluotoisen osallistumisen tavanomaistuesssa ovien tulee olla avoinna dynaamisemmalle jäsen- ja kannattajakuntakehitykselle.

Jäsen- ja kannattajavaalit

Yleisdemokratian aikakaudella puolueiden jäsenmäärä on pienentynyt ja kansalaisten ja eliittien välinen kuilu kasvanut. Taistellakseen kartelli-puoluekehitystä vastaan puolueet voivat aktivoida ihmisiä osallistumaan aikaan sopivalla tavalla. Kansalaiset toivovat enemmän suoria vaikutusmahdollisuuksia ja ovat kiinnostuneita henkilövalinnoista. ”Yksinkertaisin tapa reagoida nykykehitykseen olisi siirtyminen aktiivisesti erilaisiin neuvoo-antaviin tai sitoviin jäsenäänestyksiin ensisijaisesti modernin viestintäteknologian välityksellä.”¹⁸³

Vuoden 1990 jälkeen länsimaiset puolueet ovat entistä useammin valinneet puoluejohdon jäsenäänestyksellä. Susan Scarrown mukaan se on merkittävin puolueiden sisäisissä organisaatioissa tapahtunut muutos. Lisäksi jäsenäänestykset ovat olleet viime vuosina kaikkein menestyksekkäin tapa osallistaa ihmisiä puolueen sisäiseen päätöksentekoon.¹⁸⁴

181 Kosiara-Pedersen ym. 2015, 13–17.

182 Scarrow 2015, 136.

183 Hintikka 2009, 193–194.

184 Scarrow 2015, 181–3.

Euroopassa on paljon esimerkkejä kansalaisia aktivoivista suorista puolueen puheenjohtajavaaleista. Innostusta ovat nimenomaan herättäneet vaalit, jotka on avattu myös muille kuin puolueen jäsenille.

Italiassa demokraattisen puolueen PD:n johtajan vaaleihin loppuvuodesta 2013 saivat osallistua muutkin kuin puolueen jäsenet. Myös äänestysikä laskettiin kuuteentoista. Noin kaksi ja puoli miljoonaa ihmistä osallistui, joten vaali oli ainakin poliittisen mobilisaation näkökulmasta menestys. Voittajaksi selvisi Firenzen alle nelikymppinen pormestari Matteo Renzi, joka sai vankan mandaatin 68 prosentin ääniosuudella.¹⁸⁵

Brittein saarilla työväenpuolueen puheenjohtajavaalissa syyskuussa 2015 puolestaan koettiin corbynmaniaa, kun vaalien musta hevonen Jeremy Corbyn onnistui innostamaan ja aktivoimaan sellaisia kansalaisia, joita puoluepolitiikka ei viime aikoina ole kiinnostanut. Rekisteröitymällä ja maksamalla kolme puntaa kuka vain sai osallistua äänestykseen. Vaaleissa oli kaiken kaikkiaan noin 600 000 äänioikeutettua. Corbyn sai 59,5 prosenttia äänistä ja tuli valituksi uudeksi puheenjohtajaksi jo ensimmäisellä kierroksella. Vaalin jälkeenkin puolue sai vuorokauden sisään 15 000 uutta jäsentä.¹⁸⁶ Kaiken kaikkiaan puolueen jäsenmäärä lähes kaksinkertaistui neljässä kuukaudessa noin 390 000 jäseneseen, mikä on korkein luku sitten 1990-luvun lopun.¹⁸⁷ Myös vuoden 2011 puheenjohtajavaalien kannustamana Britannian työväenpuolue sai 32 000 uutta jäsentä, mikä oli vajaan 20 prosentin kasvu jäsenmäärässä.¹⁸⁸ Sen jälkeen jäsenmäärä pysyi samalla tasolla aina vuoden 2015 vaaliin asti.

Suomessa vasemmistoliitto järjesti neuvoa-antavan vaalin uudesta puheenjohtajastaan keväällä 2016. Uusia jäseniä puolue sai tammi-maaliskuussa noin 750 (noin 7 % kasvu). Li Andersson voitti kirkkaasti 61,85 prosentilla annetuista äänistä. Ääniä annettiin kaiken kaikkiaan 6 339 ja äänestysprosentti oli 63.¹⁸⁹ Äänestysprosentti oli hyvä, mutta kuitenkin heikompi kuin esimerkiksi eduskuntavaalien äänestysaktii-

185 The Telegraph 8.12.2013.

186 LabourList 13.9.2015.

187 Dathan/Independent 14.1.2016.

188 Scarrow 2015, 193.

189 Rossi & Teittinen/HS 5.6.2016

visuus, joka on noin 70 prosenttia. Toisaalta kaikilla jäseneksi lasketulla tuskin oli äänioikeutta esimerkiksi jäsenmaksun laiminlyömissä vuoksi. Äänestys toimitettiin postiäänestyksenä, ja sen voi myös olettaa vaikuttavan äänestysaktiivisuuteen puolin ja toisin.

Kannattaisiko jäsenvaaleja sitten harkita puolueen puheenjohtajan valinnassa useammin myös Suomessa? Italian ja Britannian työväenpuolueiden kokemukset ainakin puoltaisivat sitä, sillä ne aktivoivat ihmisiä ja lisäävät yleistä kiinnostusta puoluetta kohtaan. Corbynin valinnan kohdalla kansalaisia saattoivat aktivoida myös muut syyt, kuten yleinen pettymys politiikkaan. On myös mahdollista, että ihmisiä innosti nimenomaan Corbynin monista muista poliitikoista poikkeava tyyli. Myös ulkopuolisten sabotaasiäänestäminen oli huolena, mutta puolueen kasvanut jäsenmäärä tuntuu kertovan muuta.

Jäsenvaalin tulos ei välttämättä miellytä vanhoja puolueaktiiveja, kuten oli laita Britannian työväenpuolueen ja Corbynin kohdalla. Toisaalta puolue sai Corbynin voiksi paljon palstatilaa ja uusia aktiiveja. Nähtäväksi jää, kuinka monista tulee pysyviä ja aktiivisia jäseniä, ja kuinka Labour pärjää seuraavissa parlamenttivaaleissa.

Yhdysvalloissa presidentinvaalien pitkät esivaalikampanjat saavat paljon huomiota. Ne myös aktivoivat ihmisiä osallistumaan jo hyvissä ajoin ennen varsinaisia vaaleja.

Toisaalta vaalikampanjat ovat pitkiä ja kalliita, ja ne jakavat kummankin puolueen kannattajakuntaa, mutta hyvänä puolena voidaan varmasti mainita se, että ehdokkaat tulevat tunnetuksi ja kasvattavat kiinnostusta vaaleja kohtaan. Yhdysvaltain poliittinen järjestelmä on kuitenkin presidenttikeskeisempi kuin Euroopan parlamentaariset demokratiat.

Ranska on poikkeus Euroopassa. Myös siellä presidentin esivaalit ovat olleet hyvin näkyviä. Esimerkiksi vuoden 2006 presidentin esivaalien lähestyessä Ranskan sosialistipuolueen jäsenmäärä kasvoi sadalla tuhannella. Toki puolue kampanjoi aktiivisesti jäsenhankinnassa, ja ehdokasasettelu oli intohimoja herättävä. Vuonna 2012 Ranskan sosialistit avasivat äänestyksen puolueen presidenttiehdokkaasta myös puolueen ulkopuolisille. Osallistuakseen henkilön tuli rekisteröityä, maksaa yhden euron suuruinen rekisteröitymismaksu ja allekirjoittaa olevansa puolueen kannattaja. Sillä kertaa 2,8 miljoonaa ihmistä (mikä vastasi

44 prosenttia puoluetta vuonna 2007 äänestäneiden määrästä) antoi äänensä esivaalissa.¹⁹⁰

Myös Suomessa puolueet ovat järjestäneet esivaaleja presidentinvaaleissa. Niissä kokemukset vaihtelevat vuoden 1993 Martti Ahtisaari-innostuksesta suorastaan lässähtäneisiin yrityksiin. Vuoden 1993 esivaaleissa sekä SDP:n jäsenet että kannattajat saivat osallistua vaaliin. Ääniä ei laskettu erikseen, ja on hyvin mahdollista, että Ahtisaari voitti vaalin ei-jäsenten äänillä. Erityisesti Kalevi Sorsan kannattajissa oli niitä, jotka olisivat halunneet, että äänet olisi pitänyt raportoida erikseen. Vaali oli kuitenkin menestyksekkäs SDP:lle, sillä sen ehdokas voitti varsinaisen presidentinvaalin.

Suomessa on presidentinvaalit seuraavan kerran tammikuussa 2018. Koska jäsenvaalit ovat olleet suosittuja muissa maissa viime vuosina, voisi kuvitella että Suomessakin olisi enemmän kiinnostusta niiden järjestämiseen. Kuitenkin esivaali lisää poliittista mobilisaatiota vain, jos ehdokkaiden välille syntyy jännitettä ja kilpailutilanne on tulokseltaan epävarma. Osallistumisaktiivisuutta auttaa lisäksi ajoitus. Esivaalille tulisi varata riittävästi aikaa, ja se tulisi järjestää riittävän etäällä varsinaisesta presidentinvaalista.¹⁹¹

Jäsenäänestyksiä voidaan järjestää muissakin kysymyksissä kuin henkilövalinnoissa. Saksan SPD esimerkiksi järjesti jäsenäänestyksen hallitusyhteistyöstä CDU:n kanssa vuonna 2015.¹⁹²

Pääsääntöisesti jäsenvaalit ovat onnistuneet jäsenistön ja kannattajien aktivoinnissa. Jäsenistön aktiivisuus jäsenvaaleissa on tutkimusten mukaan ollut korkeammalla kuin muissa puolueiden aktiviteeteissa. Lisäksi jäsenvaalit ovat onnistuneet aktivoimaan puolueen kannattajia liittymään puolueeseen ja osallistumaan aktiivisesti sen sisäiseen toimintaan.¹⁹³

Näiden kokemusten perusteella jäsenvaali on suositeltava demokratian näkökulmasta. Jäsenvaalia järjestäessä tulee kuitenkin miettiä, kenellä on oikeus äänestää ja onko vaali sitova vai neuvoa-antava (sitova

190 Scarrow 2015, 189–194.

191 Jalovaara 2012, 70–71.

192 Scarrow 2015, 189.

193 Mt., 190–192.

58 jäsenvaali edellyttäisi lakimuutosta, sillä nykyisen lain mukaan ainoastaan neuvoa-antava jäsenvaali on mahdollinen). Vaalia ei myöskään pidä ajatella keinona hankkia puolueelle lisää jäseniä, vaan keinona aktivoida ihmisiä mukaan puolueen päätöksentekoon. Vaikka jäsenmäärä kasvaa, se ei tarkoita, että uusista ihmisistä tulisi pysyviä jäseniä. Sen ei tarvitse olla ongelma.

Uusia toimintatapoja

Puolueen jäseniä ja kannattajia voidaan aktivoida muutenkin kuin jäsenvaaleilla. Suomessa kokoomuksen poliittisiin ryhmiin ja järjestötoiminnan verkosto- ja vaikuttajaryhmiin haki keväällä 2016 avoimessa haussa 992 kokoomuslaista. Verkostoihin kootaan kaikki aiheesta kiinnostuneet kokoomuslaiset, ja esimerkiksi järjestötoiminnan verkostossa keskitytään puolue toiminnan kehittämiseen. Eri aihepiirien vaikuttajaryhmissä puolestaan valmistellaan puolueen kantoja sekä keskitytään vaikuttamistyöhön.¹⁹⁴ Onnistunutta tässä oli se, että kaikki halukkaat puoluejäsenet pystyivät hakemaan ryhmiin, ja haku oli avoin.

Norjan työväenpuolue hyödynsi internetiä ja joukkoistamista onnistuneesti keväällä 2016. Kuka vain, puolueen jäsen tai ei, pystyi menemään dittforslag.no (”sinunehdotuksesi.no”) -sivuille ja ehdottamaan haluamaansa uudistusta puolueen ohjelmatyöhön vuoden 2017 suurkäräjävaaleja varten. Muut kävijät äänestivät kannatuksesta ja esimerkiksi idean realistisuudesta. Sivusto oli myös suunniteltu mahdollisimman helpoksi käyttää, esimerkiksi kirjautumista ei vaadittu lainkaan. Kolmen kuukauden aikana sivusto keräsi 2 526 ehdotusta 15¹⁹⁵ eri kategoriassa.¹⁹⁶ Yhteensä ehdotukset keräsivät puolessa vuodessa yli puoli miljoonaa ääntä.¹⁹⁷ Puolue onnistui ottamaan ihmiset mukaan päätöksentekoon kysymällä heiltä suoraan heille tärkeistä asioista. Verkkosivua hyödyntämällä puolue myös onnistui olemaan avoin ja helposti tavoitettava.

194 Kokoomus 7.6.2016.

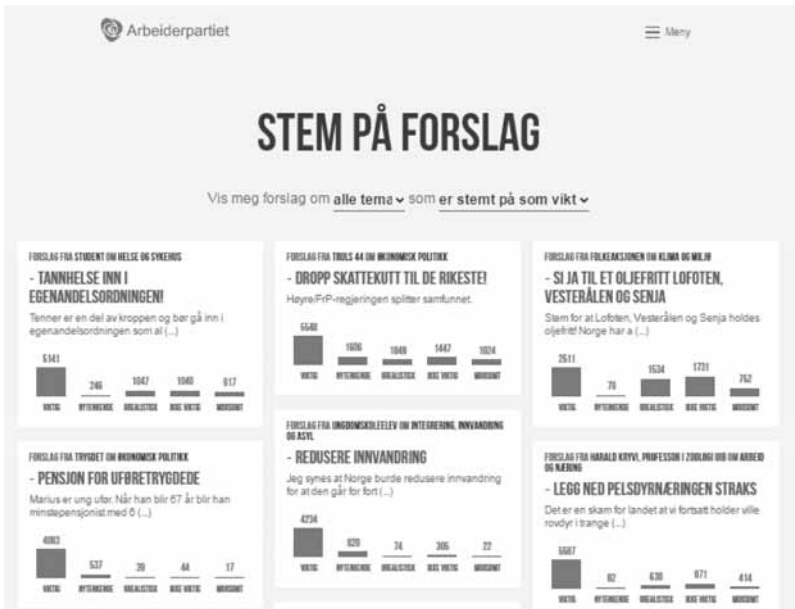
195 Kuten ”koulut ja päiväkodit” ja ”työ ja elinkeinoelämä”

196 Ighoubah/Nettavisen elokuu 2016.

197 Arbeiderpartiet 21.9.2016.

Bernie Sandersin presidentinvaalikampanjassa puolestaan hyödynnettiin tekstiviestisovellus Hustlea.¹⁹⁸ Kävi ilmi, että tekstiviestit olivat paras tapa tavoittaa ihmisiä. Varsinkaan nuoremmat kansalaiset eivät vastaa tuntemattomasta numerosta saapuviin puheluihin, ja kasvotomat sähköpostiviestikirjeet jäävät usein avaamatta ja lukematta. Tekstiviesteihin, varsinkin henkilökohtaisesti lähetettyihin, myös vastataan. Tekstiviestejä hyödyntämällä Sandersin kampanja sai ennen näkemättömän määrän kaiken ikäisiä ihmisiä saapumaan paikalle ja osallistumaan vapaaehtoistyöhön.¹⁹⁹

Nähtäväksi jää, miten muut puolueet hyödyntävät edellä mainittuja keinoja, mutta selvää on, että ihmiset ovat edelleen kiinnostuneita vaikuttamaan puolueiden kautta. Puolueiden kannattaisi pyrkiä hyödyntämään kansalaisten innostusta tulla mukaan.

Kuvakaappaus Norjan työväenpuolueen dittforslag.no -sivustolta.

198 <http://hustle.life/>

199 Sankin/The Daily Dot 18.4.2016.

Muutos on tahdon asia

Suurimpana vaikeutena edustuksellisen järjestelmän uudistusten toteuttamiselle ovat asenteet. Toisaalta ymmärretään, että uudistuksia tarvitaan, jotta useampia ihmisiä saataisiin osallistumaan päätöksentekoon. Kuitenkin jo valmiiksi osallistuvien, usein päättävässä asemassa olevien henkilöiden huolena tuntuu olevan pelko asioiden muuttumisesta (toisin sanoen asiat tulee hoitaa niin kuin ne on aina ennenkin hoidettu), tai sitten huoli siitä, että uusien osallistujien aktivoiduttua heidän oma asemansa saattaa heiketä, ja seurauksena on ”väärää” päätöksiä. Sama ristiriita tulee esiin niin puolue toiminnan uudistamisesta keskusteltaessa kuin äänestysien alentamista kaavailtaessa. Tulee tehdä valinta, haluammeko entisestään kapenevaa häivedemokratiaa kartelli-puolueineen vai olemmeko aidosti kiinnostuneet kaikki mukaan ottavasta demokratiasta. Demokratiassa kuitenkin on kyse yleisestä ja yhtäläisestä osallistumisesta päätöksentekoon, eikä esimerkiksi rakenteista. Ne voidaan muuttaa aikaansa sopivaksi.

- Aitamurto, Tanja, Heikka, Taneli, Kilpinen, Petteri & Posio, Matti: *Uusi kultakausi*. Juva: Bookwell Oy, 2011.
- Alanko-Kahiluoto, Outi: ”Vaihtoehdottomuuden aika. Teoksessa Kuusela, Hanna & Rönkkö, Mika: *Puolueiden Kriisi*, Into/Like kustannus, 2008.
- Apunen, Matti, Jungner, Mikael & Tujunen, Taru: *Pelastakaa puolueet! Mitä politiikka voisi oppia Uberilta?* Helsinki: EVA Pamfletti, 2016.
- Arbeiderpartiet: Dugnad for nytt partiprogram 21.9.2016. <http://arbeiderpartiet.no/Aktuelt/Partiet/Dugnad-for-nytt-partiprogram>. Haettu 21.9.2016.
- Bengtson, Åsa & Christensen, Henrik: Ideals and Actions: Do Citizens’s Pattern of Political Participation Correspond to their Conceptions of Democracy? *Government and Opposition* Volume 51 (2), April 2016, 234–260.
- Bengtson, Åsa & Christensen, Henrik: Medborgarnas förväntningar på politiskt beslutsfattande. Teoksessa *Muutosvaalit 2011*. Oikeusministeriö, Selvityksiä ja ohjeita 16/2012.
- Bengtson, Åsa & Mattila, Mikko: Suoran demokratian ja hävedemokratian kannatus Suomessa. Teoksessa Borg, Sami & Paloheimo, Heikki (toim.): *Vaalit yleisdemokratiassa, eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere University Press, 2009.
- Bhatti, Yosef, Hansen, Kasper M. & Wass, Hanna: The relationship between age and turnout: A roller-coaster ride. *Electoral Studies* 31 (2012) 588–593.
- Bhatti, Yosef, Hansen, Kasper M. & Wass, Hanna: *First time boost beats experience: The effect of past eligibility on turnout*. MPSA conference paper, April 3–6, 2014, Chicago.
- Borg, Sami: Nuorten poliittinen osallistuminen. Teoksessa Borg, Sami & Paloheimo, Heikki (toim.): *Vaalit yleisdemokratiassa, Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere University Press, 2009.
- Borg, Sami: Perussuomalaiset. Teoksessa *Muutosvaalit 2011*. Oikeusministeriö, Selvityksiä ja ohjeita 16/2012.

- 62 Borg, Sami (toim.): *Demokratiaindikaattorit 2013*, Oikeusministeriö, Selvityksiä ja ohjeita 52, 2013.
- Borg, Sami: Tulos, kannatusmuutokset ja äänestyspäätösten taustoja. Teoksessa Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina & Westinen, Jussi: *Demokratiaindikaattorit 2015*, Oikeusministeriö, Selvityksiä ja ohjeita 5, 2015.
- Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina & Westinen, Jussi: *Demokratiaindikaattorit 2015*, Oikeusministeriö, Selvityksiä ja ohjeita 5, 2015.
- Borg, Sami & Paloheimo, Heikki: Vaalipiirin koon vaikutus vaaliosallistumiseen. Teoksessa Borg, Sami & Paloheimo, Heikki (toim.): *Vaalit yleisdemokratiassa, eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere University Press, 2009.
- Council of Europe Congress of Local and Regional Authorities CG/2015(29)8FINAL 20.5.2015. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=2365317&direct=true>. Haettu 12.2.2016.
- Council of Europe Parliamentary Assembly Resolution 1826 (2011) 23.6.2011. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=18015&lang=en>. Haettu 28.4.2016.
- Crouch, Colin: *Post-Democracy*. Polity Press, 2004.
- Dalton, Russell J.: Citizenship Norms and the Expansion of Political Participation. *Political Studies* 2008 Vol 56, 76–98.
- Dathan, Matt. Labour membership figures show fewer than 14,000 have quit the party since election. Independent 14.1.2016. <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/labour-membership-figures-show-fewer-than-14000-have-quit-the-party-since-election-a6811681.html>. Haettu 7.9.2016.
- Davis, Richard: *The Web of Politics, The Internet's Impact on the American Political System*. Oxford University Press, 1999.
- Elo, Kimmo: Poliittinen tietämys ja puolueiden tulevaisuus. Teoksessa Mickelsson, Rauli (toim.): *Puolueiden tulevaisuus*. Oikeusministeriö. Julkaisu 2009:6.
- Elo, Kimmo & Rapeli, Lauri: *Suomalaisten politiikkatietämys*. Oikeusministeriön julkaisuja 6, 2008.
- Elo, Kimmo & Rapeli, Lauri: Poliittikkatietämys ja poliittinen kiinnostus. Teoksessa Borg, Sami (toim.): *Muutosvaalit 2011*. Oikeusministeriön julkaisuja 16, 2012.

- Eskelinen, Teppo. Demokratian tasoja. 17.5.2014. <http://www.kansan uutiset.fi/artikkeli/3170846-demokratian-tasoja>. Haettu 19.5.2014.
- Estonian Public Broadcasting/ERR. Voting age lowered to 16 in local elections. 5.6.2015 <http://news.err.ee/v/politics/7e42b8f5-e54d-4657-83b1-96b5a90a40dc>. Haettu 16.3.2016.
- European Parliament Committee on Constitutional Affairs 2.10.2015: Report on the reform of the electoral law of the European Union (2015/2035(INL)). <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A8-2015-0286&language=EN>, s. 10. Haettu 15.2.2016.
- European Youth Forum European Parliament backs right for 16 & 17 year olds to vote. 12.11.2015. <http://www.youthforum.org/latest-news/european-parliament-backs-right-for-16-17-year-olds-to-vote/>. Haettu 15.2.2016.
- Forsberg, Tuomas & Raunio, Tapio: Johdanto, Muuttuva maailma, muuttuva politiikka. Teoksessa Forsberg, Tuomas & Raunio, Tapio (toim.): *Politiikan muutos*. Vastapaino, 2014.
- Grönlund, Kimmo: Poliittinen tietämys. Teoksessa Borg, Sami & Paloheimo, Heikki (toim.): *Vaalit yleisödemokratiassa, Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere University Press, 2009.
- Grönlund, Kimmo & Wass, Hanna (toim.): *Poliittisen osallistumisen erityyminen – Eduskuntavaalitutkimus 2015* Oikeusministeriö, Selvityksiä ja julkaisuja 28, 2016.
- Hatakka, Niko: Ihan tavallisia nettimarinoita vai merkityksellistä yhteiskunnallista keskustelua?. Teoksessa Heidi Kurvinen (toim.): *Journalismikritiikin vuosikirja 2013, Media & Viestintä 1/2013*, 145–154.
- Hintikka, Kari A.: Kansalaiset, liikehdinnät, puolueet ja internet. Teoksessa Mickelsson, Rauli (toim.): *Puolueiden tulevaisuus*. Oikeusministeriön julkaisuja 2009:6.
- Häyhtiö, Tapio: *Demokratiaa vai toimintaa? Näkökulmia kansalaislähtöisen verkkopolitiikan teoriaan ja käytäntöön*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto 2010.
- Häyhtiö, Tapio & Rinne, Jarmo: Poliittisen osallistumisen uudet tuulet: tietokonevälitteiset julkisuudet politiikan paikkoina. *FUTURA* 4/2007, 25–38. 1a

- 64 Häyhtiö, Tapio & Rinne, Jarmo: Satunnaisesta politiikosta refleksiiviseksi toimijaksi: poliittisen osallistumisen muutoksesta. *Politiikka* 2007, 49:2, 337–358. 1b
- Häyhtiö, Tapio & Rinne, Jarmo: Little Brothers and Sisters are Watching – Reflexive Civic Watch Through Computer-mediated Communication. *Information, Communication & Society* 2009, 12:6, 840–859.
- Ighoubah, Farid: Disse forslagene er ønsket som Ap-politikk til valget. *Nettavisen* elokuu 2016. <http://www.nettavisen.no/nyheter/innenriks/disse-forslagene-er-nsket-som-ap-politikk-til-valget/3423250589.html>. Haettu 19.9.2016.
- Ilvessalo, Saara: Byrokratiavyyhdistä suoraan kuntademokratiaan. Teoksessa Ilvessalo, Saara ja Henrik Jaakkola (toim.): *Kansanvalta, Suora demokratia Suomen politiikan pelastuksena*. Into Kustannus 2011.
- Ilvessalo, Saara ja Henrik Jaakkola (toim.): *Kansanvalta, Suora demokratia Suomen politiikan pelastuksena*. Into Kustannus 2011.
- Jalovaara, Ville: Presidentin esivaalit Suomessa. Teoksessa Majander, Mikko (toim.). *Presidentin vaali ja poliittinen mobilisaatio*. Kalevi Sorsa säätiön julkaisuja 5/2012.
- Jutila, Karina: *Yksillä säännöillä, kaksilla korteilla? Empiirinen tutkimus Suomen Keskustan sisäisestä päätöksenteosta*. Akateeminen väitöskirja, Tampereen yliopisto, politiikan tutkimuksen laitos 2003.
- Jutila, Karina: *Politiikka kiinnostaa suomalaisia*. Teoksessa Kuusela, Hanna & Rönkkö, Mika: *Puolueiden Kriisi*, Into/Like kustannus, 2008.
- Katz, Richard S. & Peter Mair: Changing models of party organization and party democracy, The emergence of the cartel party. *Party Democracy* Vol. 1, No. 1, 1995.
- Keen, Richard: *Membership of UK Political Parties*. House of Commons Library Briefing Paper Number SN05125, 11 August 2015.
- Kervinen, Elina: Äänestysaktiivisuus kasvoi Ruotsissa – ero Suomeen yli 15 prosenttiyksikköä. *Helsingin Sanomat* 22.9.2014. <http://www.hs.fi/ulkomaat/a1411350082500>. Haettu 5.1.2015.
- Kestilä-Kekkonen, Elina: Puoluedemokratian haasteet Euroopassa: Syrjäytävätkö uudet poliittisen osallistumisen muodot edustuksellisen demokratian? Teoksessa Forsberg, Tuomas & Raunio, Tapio (toim.): *Politiikan muutos*. Vastapaino, 2014.

- Kestilä-Kekkonen, Elina: Suomalaisten poliittinen kiinnittyminen. Teoksessa Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina & Westinen, Jussi: *Demokratiaindikaattorit 2015*, Oikeusministeriö, Selvityksiä ja ohjeita 5, 2015.
- Kokoomus: ”Aktiivinen vaikuttaminen kiinnostaa kokoomuslaisia – tuhat haki vaikuttajaryhmiin” 7.6.2016. <https://www.kokoomus.fi/ohjelmatyo/aktiivinen-vaikuttaminen-kiinnostaa-kokoomuslaisia-tuhat-haki-vaikuttajaryhmiin/>. Haettu 30.6.2016.
- Kosiara-Pedersen, Karina, Scarrow, Susan & van Haute, Emilie: *Rules of Engagement? Party Membership Costs, New Forms of Party Affiliation, and Partisan Participation*. Paper presented at ECPR General Conference, Montreal, August 2015.
- Kuusela, Hanna & Ylönen, Matti: *Ulkoistajan ja yhtiöittäjän käsikirja*. Kalevi Sorsa -säätiön Impulsseja, 2015.
- Kylliäinen, Petri & Mickelsson, Rauli: Johdanto. Teoksessa Mickelsson, Rauli (toim.): Poliittinen vaikuttaminen tulevaisuudessa. Turun yliopisto, 2014.
- LabourList: 14,500 people sign up as Labour party members following Jeremy Corbyn’s election as leader. 13.9.2015 <http://labourlist.org/2015/09/14500-people-sign-up-as-labour-party-members-following-jeremy-corbyns-election-as-leader/>. Haettu 7.9.2016.
- Liiten, Marjukka: Opetusministeriö aloittaa valinnaisemman lukion kokeilun: ”Edellinen tuntijakouudistus jäi laimeaksi.” *Helsingin Sanomat* 30.1.2016. <http://www.hs.fi/politiikka/a1454125720812>. Haettu 9.5.2016.
- Lundell, Krister: *Onko vaalitavalla merkitystä? Henkilövaalit vai puoluelistat suhteellisissa vaalijärjestelmissä*. Kalevi Sorsa -säätiön Impulsseja, 2014.
- Mair, Peter: *Ruling the Void, The Hollowing Out of Western Democracy*. Verso 2013.
- Manin, Bernard: *The Principles of Representative Government*. Cambridge University Press 1997.
- Margetts, Helen: *The Cyber Party*. Paper to workshop ’The Causes and Consequences of Organizational Innovation in European Political Parties’, ECPR Joint Sessions of Workshops, Grenoble, 6-11 April 2001.
- Meriläinen, Rosa: Poliitiikan amatööriit vs. ammattilaiset. Teoksessa Ilves-salo, Saara ja Jaakkola, Henrik (toim.): *Kansanvalta, Suora demokratia Suomen politiikan pelastuksena*. Into Kustannus 2011.

- 66 Mickelsson, Rauli (toim.): *Puolueiden tulevaisuus*. Oikeusministeriö. Julkaisu 2009:6.
- Mickelsson, Rauli (toim.): *Poliittinen vaikuttaminen tulevaisuudessa*. Turun yliopisto, 2014.
- Mykkänen, Juri & Borg, Sami: Internet ja sosiaalinen media vaaleissa. Borg, Sami (toim.): *Demokratiaindikaattorit 2013*, Oikeusministeriö, Selvityksiä ja ohjeita 52, 2013.
- Myllyniemi, Sami: *Vaikuttava osa, Nuorisobarometri 2013*. Hakapaino, 2014.
- Niemi, Matti. Suora demokratia ja talous. Teoksessa Ilvessalo, Saara ja Jaakkola, Henrik (toim.): *Kansanvalta, Suora demokratia Suomen politiikan pelastuksena*. Into Kustannus 2011.
- Ødegård, Guro, Bergh, Johannes & Saglie, Jo. *Why did they vote? Voting at 16 and the mobilization of young voters in the 2011 Norwegian Local Election*. Democracy: A Citizen Perspective, Åbo, 27-28 May 2015.
- Oikeusministeriö: *Nuorten ääni – aikuisten urna? Äänioikeusikärajatyöryhmän raportti. Mietintöjä ja lausuntoja 49/2010*.
- Oikeusministeriö: *Avoin ja yhdenvertainen osallistuminen*, Valtioneuvoston demokratiapoliittinen selonteko, Selvityksiä ja ohjeita 14/2014.
- Opetushallitus: *Demokratiakasvatusselvitys*, Raportit ja selvitykset 2011:27.
- Opetushallitus: *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*, Määräykset ja ohjeet 2014: 96.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. Kokeilutuntijako 26.2.2016. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/Hankkeet/lukiokoulutus/liitteet/tuntijako.pdf>. Haettu 6.9.2016.
- Paloheimo, Heikki: Puoluejärjestelmän lohkeamat ja ristiriitauttavuudet. Teoksessa Mickelsson, Rauli (toim.): *Puolueiden tulevaisuus*. Oikeusministeriö. Julkaisu 2009:6.
- Paloheimo, Heikki & Borg, Sami: Eduskuntavaalit yleisödemokratian aikakaudella. Teoksessa Borg, Sami & Paloheimo, Heikki (toim.): *Vaalit yleisödemokratiassa, Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere University Press, 2009.
- Putnam, Robert D., Pharr, Susan J. & Dalton, Russell J.: What's Troubling the Trilateral Democracies?. Teoksessa Pharr, Susan J. & Putnam, Robert D.: *Disaffected Democracies, What's Troubling the Trilateral Democracies?* Princeton University Press, 2000.

- Rantanen, Tuomas: Punavihreät vastakoneet. Teoksessa Kuusela, Hanna & Rönkkö, Mika: *Puolueiden Kriisi*, Into/Like kustannus, 2008.
- Rapeli, Lauri & Borg, Sami: Kiinnostavaa mutta monimutkaista: Tiedot, osallistuminen ja suhtautuminen vaikuttamiseen. Teoksessa Grönlund, Kimmo & Wass, Hanna (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen – Eduskuntavaalitutkimus 2015* Oikeusministeriö, Selvityksiä ja julkaisuja 28, 2016.
- Rautiainen, Matti, Vanhanen-Nuutinen, Liisa & Virta, Arja: *Demokratia ja ihmisoikeudet, Tavoitteet ja sisällöt opettajankoulutuksessa*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:18.
- Ronkainen, Jussi (toim.): *Nuoret ja ääni, Nuoret eduskuntavaaleissa 2011*. Hakapaino, 2012.
- Rosanvallon, Pierre: *Counter-Democracy, Politics in an Age of Distrust*. Cambridge University Press, 2008.
- Rossi, Juhana & Teittinen, Paavo: Jäsenäänestys ratkaisi: Li Andersson nousee murskavoitolla vasemmistoliiton puheenjohtajaksi. Helsingin Sanomat 5.6.2016. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1465009660494>. Haettu 30.6.2016.
- Ruostetsaari, Ilkka: Edustuksellisen demokratian kannatus ja sen kipukohdat. Teoksessa Uusi ja vanha demokratia. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta 7, 2013.
- Sankin, Aaron: This text messaging app is Bernie Sanders's secret weapon. *The Daily Dot* 18.4.2016. <http://www.dailydot.com/layer8/hustle-app-bernie-sanders-texting/> Haettu 17.8.2016
- Scarrow, Susan E.: *Beyond Party Members, Changing Approaches to Partisan Mobilization*. Oxford University Press 2015.
- Scharpf, Fritz W.: Interdependence and Democratic Legitimation. Teoksessa Pharr, Susan J. & Putnam, Robert D.: *Disaffected Democracies, What's Troubling the Trilateral Democracies?* Princeton University Press, 2000.
- Setälä, Maija: Demokratian uudet muodot. Teoksessa *Uusi ja vanha demokratia*. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta 7, 2013.
- Statens offentliga utredningar. *Låt fler forma framtiden*. Betänkande av 2014 års Demokratiutredning SOU 2016:5. <http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2016/01/sou-20165/>. Haettu 18.1.2016.

- 68 Stoker, Gerry: *Why Politics Matters, Making Democracy Work*. Palgrave Macmillan 2006.
- Strandberg, Kim: Internet vaalikampanjassa – etulinjassa vai marginaalissa?. Teoksessa Borg, Sami & Paloheimo, Heikki (toim.): *Vaalit yleisdemokratiassa, eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere University Press, Tampere 2009.
- Strandberg, Kim: Sosiaalisen median vallankumous? Ehdokkaat, valitsija ja sosiaalinen media vuoden 2011 eduskuntavaaleissa. Teoksessa *Muutosvaalit 2011*. Oikeusministeriö, Selvityksiä ja ohjeita 16/2012, 79–93.
- Strandberg, Kim: Ehdokkaiden ja kansalaisten internetin ja sosiaalisen median käyttö vuosien 2003–2015 eduskuntavaaleissa. Teoksessa Grönlund, Kimmo & Wass, Hanna (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen – Eduskuntavaalitutkimus 2015* Oikeusministeriö, Selvityksiä ja julkaisuja 28, 2016.
- The Telegraph: Florence Mayor Matteo Renzi elected leader of Italy's left. 8.12.2013. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/italy/10504928/Florence-Mayor-Matteo-Renzi-elected-leader-of-Italys-left.html>. Haettu 7.9.2016.
- Tiihonen, Aino, Kestilä-Kekkonen, Elina, Westinen, Jussi & Rapeli, Lauri: Puoluekannan periytyminen vanhemmilta lapsille. Teoksessa Grönlund, Kimmo & Wass, Hanna (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen – Eduskuntavaalitutkimus 2015* Oikeusministeriö, Selvityksiä ja julkaisuja 28, 2016, 298–321.
- TNS Gallup & Oikeusministeriö & MTV3: *Demokratiapuntari 2012: Yhteenveto (2012)*. http://img.mtv3.fi/mn_liitteet/mtv3/uutiset/302606.pdf. Haettu 2.1.2015.
- Van Biezen, Ingrid, Mair, Peter & Poguntke, Thomas. Going, going,... gone? The decline of party membership in contemporary Europe. *European Journal of Political Research* 51: 24–56, 2012.
- Wagner, Markus, Johann, David & Kritzinger, Sylvia: Voting at 16: Turnout and the quality of vote choice. *Electoral Studies* 31 (2012), 372–383.
- Wallgren, Thomas: Mahdottoman mahdollisuus. Teoksessa Kuusela, Hanna & Rönkkö, Mika: *Puolueiden Kriisi*, Into/Like kustannus, 2008.
- Wass, Hanna & Borg, Sami: Äänestysaktiivisuus. Teoksessa *Muutosvaalit 2011*. Oikeusministeriö, Selvityksiä ja ohjeita 16/2012, 97–115.

- Wass, Hanna & Borg, Sami: Yhdenvertaisuus äänestyskopissa: Äänestysaktiivisuus vuoden 2015 eduskuntavaaleissa. Teoksessa Grönlund, Kimmo & Wass, Hanna (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen – Eduskuntavaalitutkimus 2015* Oikeusministeriö, Selvityksiä ja julkaisuja 28, 2016.
- Weide, Marjukka & Saukkonen, Pasi: Maahanmuuttajien poliittinen osallistuminen. Teoksessa Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.): *Muuttajat: kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Gaudeamus, 2013.
- Westinen, Jussi & Borg, Sami: Itä-Suomen vaalipiiriudistuksen vaikutukset. Teoksessa Grönlund, Kimmo & Wass, Hanna (toim.): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen – Eduskuntavaalitutkimus 2015* Oikeusministeriö, Selvityksiä ja julkaisuja 28, 2016.
- Wiberg, Matti: *Paluu politiikkaan*. Kunnallisalan kehittämissäätö, 2001.

